Ernst Peterson

„Tulge appi"

Tallinnas, 1921
K./Ü. „Kool" kirjastus

EX
LIB-
RIS
G.M.
ELMAR PÄSS

E. Rönn.

Ernst Peterson

„Tulge appi"

Teine trükk.

1901.

Ernst Peterson

Paised

Juhtumised ja jutustused Eesti elust

Sinu pisaraid ma näen
Sinu muret kuulen ma,
Eestimaa, su öõst, su walust,—
Neist sul tahan rääkida.

Nr. 4. „Tulge appi".

(Tükikene misjonitööst Indiamaal.)

Teine trükk

Tallinnas, 1921.
Eestim. Kooliõp. W. A. Seltsi raamatukaupl.
(K./Ü. „Kool") kirjastus.

A. Kümmel'i (end. G. Kalla) trükk, Tallinnas

„Tulge appi!"

Tükikene misjonitööst Indiamaal.

„Aga mis sa näed pinda oma wenna silmas, aga palki oma silmas ei pane sa tähele; Kisu esiti palk oma silmast wälja, siis seletad sina pinda wälja kiskuda oma wenna silmast" — seisab kirjutatud Meie Issanda Jeesuse Kristuse Uues Testamendis, mis on trükitud Jurjewis (Tartus) H. Laakmani juures 1897 aastal.

1.

Waikne laupäewaõhtu oli ka Ohelikuperes kätte jõudnud. Nädalased tööd olid lõpetatud, rahwas saunas käinud, ja nüüd istusid nad söögilaua ääres ja sõid tuttawat Eesti laupäewaõhtusist toitu — tangupudru hapupiimaga. Harilikult seisis pudrus ikka wõisilm, aga kes talwel niisugust kallist asja wõis saada ehk lubada?! Lehmad juba mardipäewast kinni, ja wõi tagawara oli kalli jõulu=, nääri= ja kolmekuninga=pühadega õige kasinapoolseks läinud! Perenaine Anu oli ju enne kolmekuningapäewa ütelnud: „Oh, sa Issakene, küll need pühad aga ka toidutagawara peale mõjuwad, näpud pu=

duwad igalpool põhja!" — Ja kolmekuningaks küpsetas Anu sealiha ning tõi õige pisukese alustassiga, mille äärele sinisekirjalised kassid olid maalitud, pisut wõipuru lauale, niisugust puru, nagu see ikka pütipõhjas soolwee sees harilikult ujub ja lisas juurde: „Külm tõmbanud wõi üsna terasse!" nagu oleks külmal süüdi olnud, et Anu ihnus oli.

Täna oli Anul sellepoolest üsna õigus pudrusse raswasilma panna, sest ei tea, kust kõik see hea wälja pidi tõmmatama? Pere oli Anu ihnusega harjunud ja käis oma lusikatega hoolega raswasilmal külas, nõnda et perenaine pidi ütlema: „Kastke aga peale, ma kallan weel juurde, jätsin ahjurinnale panni serwa weel natukene järele!"

Ja pere kastis, kastis hoolega, et sellestki ilma ei jääks.

„Oh, sina heldekene," aitas perenaist walla korralkäija sant Wokikeps kõrwalt, kes oma nädalat praegu Ohelikul mööda saatis, ja kes oma nime sellest oli saanud, et ta oma pahemat jalga iga sammu juures õige kõrgele ülesse tõstis, nõnda et põlw suure ringi nagu wokikeps ketramise ajal tegi. „Oh, sina kallikene, kulla perenaisukene, missugune helde inimene! Ei tea, kes teistes peredes silma pudrusse paneb?! Lase paljalt! Waata ikka, et pudrugi saad! Kasteks antakse wee sees wedelaks löödud hapukoort; katsu siis, kuidas kõhu täis saad! Eks inimesed ole meieajal ju ihnsad!"

„Süüa saab ikka nüüdsel ajal igalpool,“ wastas sulane Anton, täie kaswuga, julge näoga noormees, kellele sandi perenaisemeelitamine meele järele ei olnud.

„Oi, oi, noor inimene!“ seletas sant, „sa pole weel ilma näinud! Küll on aga wigurimehi maailmas! Antakse taar ja leib lauale — ja ole rahul!“

„Eks sina ole rahul,“ wastas Anton kurjalt, „eks katsugu mulle taari ja leiba anda! Ega ma kellegi wang wõi sant ole! Mina teen oma töö, — ei tea, kui ma ka taaritaolise töö teeksin, kas peremees oleks rahul?!“

„Oi, noormees, ä' patujuttu aja!“ seletas Wokikeps. „Oleks ikki surmani taar ja leib käe, siis põleks wiga midagi. Aga ei tea, mis elus weel ette tuleb?“

„Elus wõib palju ette tulla,“ wastas Anton, „eks siis söö taari ja leiba, aga kui ma töömees olen, siis nõuan ka töömehe kõwa toidu!“

„Jah, eks nüüdsel ajal ole need noored inimesed uhked,“ aitas peremehe poolõde Mari kõrwalt, „nüüd on nad just kui saksad! Põle üks asi hea ega teine hea! Seal on söögil wiga, seal on joogil häda! Ei tea, kes wanasti seda kuulis?! Wanasti...“

Ta pidi edasi rääkima, aga peremees, wana Oheliku Madis, lõi oma laia paljaksaetud näo

ülesse ja waatas halli silmadega kurjalt waidlejate otsa ning ütles: „Söögilaual ei aeta lori!" —

Ta näole tulid suured kortsud, mis selgesti tunnistasid, et talle see jutt meele järele ei olnud. Ja pikalt, ilma eksitamata täitis ta kõhtu edasi: wõttis suure puulusikatäie pudru, pistis suhu, triikis kuhja maha ja ülejäänud poole lusikatäit, mis suus pealt ümmarguseks oli tehtud, kastis ta raswasilmasse, mis siis uuesti suhu läks, mille peale pärast seda lusikatäis piima nagu kaaneks pandi. Tõsiselt ja ilma ärituseta tegi ta seda tööd nagu mõnda püha toimetust.

Peremehe sõnad waigistasid waidlema läinud sulast ja santi muidu natukeseks ajaks.

Sulane Anton ei tahtnud peremehe pool-õe Mari sõna „uhked" seletamata jätta.

„Uhked ei ole nad kedagi, need noored inimesed," ütles ta pisukese puhkuse järele, „aga igaüks tahab, mis õigus ja kohus. Wanasti oli sedasi, et inimesed ei tundnud oma õigusi; siis kooris saks talupoega ja talupoeg oma teenijat; kel rusikas, sel oli wõimus, ja rumala päralt oli ikka nahaparkimine. Nüüd on igaüks oma peremees. Mina teen töö ausasti ja nõuan, et mind selle eest ka ausasti söödetaks ja mulle palka maksetaks. Ei tehta seda, siis lähen ära ja otsin teise koha, kus mul parem on!"

„Ja näete nälga!" — sähwas peremees pahaselt, kellele see sulase hooplemine liiale läks. Teised lauasolejad hakkasid pisut naerma.

Antoni näo üle käis ärritusejume ja pool kogeldes, nõnda nagu ei teaks, mis ütelda, wastas ta:

„Mitte sugugi!"

„Seal on meie saunas Kiisa Toomas!" leidis perenaine wastuseks, „seal ta on: lapsed näljas, ise nagu hurdakoer keskelt peenikene; tuleb koju, siis tapab naist ja lapsi, kes ei tea, mis näljaga teeksid!"

„Toomas on loru!" wastas Anton, et ometi midagi wastata.

„Ja sina oled tark!" — häsitas Mari.

„Mina ei ole ennast targaks pidanud," õiendas Anton, „aga sedasi ma ka ei teeks nagu Toomas. Sedasi peab wägise nälga nägema! Selle palgaga, nagu siin üks kõrwaline inimene saab, on wõimata elada! Seal peab midagi muud tegema, ametmees olema ehk mujalt teenistust otsima. Kui siin maa mind toita ei jõua, siis lähen sinna, kust leiba saan!"

„See on Logardi riiki," seletas peremees, „kus walmis leiwad puu otsas kaswawad ja kus piimajõed jooksewad; aga see on halb, et enne peab sööma pudrumäest läbi, mis seitse wersta paks on ja seda riiki piirab! — Aga mina ütlen sulle

ühe tõsise sõna ja seda pea sa, noormees, meeles: nüüdsel ajal ei saa noored inimesed mitte sellepärast elada, et nad wana Jumala on ära unetanud! Meie elasime jumalasõnas, ja kaswasime selle najal, aga teil on kõiksugu ilmalikud mõtted; need on kurjast ja kurjal ei ole õnnistust. Meie teenisime ausasti oma peremehi ja ei nurisenud, sest meie teadsime: teenida ja sõnakuulda on Jumala püha säädus!"

Peremees jäi wait ja ootas oma sõnade mõju. Ta oli iseenesega wäga rahul, et ta nõnda julgesti jumala-riigi sääduste eest wälja astus.

Antonile käisid peremehe sõnad, terawa noapistena südamest läbi: terwe tema loomus tundis, et siin keegi wägewam, kawalam wõim teda oma wõrku õiguse nimel seob; ta tundis enese kärpseks, ämblikuwõrku mässitud; tundis, kuidas ämblik wõrgunööra koomale tõmbas, ja siis mitme silmaga ja terawa, luise lõugega temale ligineb, et peale langeda, saaki omandada, mis õiguse nimel tema osa, sest kärbes oli ju ise oma wabal tahtmisel wõrku langenud! Antoni süda aimas, et siin midagi peab wastama, midagi sellele wagale ämblikule ütlema, ja kui mitte muud, siis ehk „urjah!" kisendama!

Ta pani lusika plaksatades lauale ja ütles:

„Kuule, peremees, oma jumalasõna tagawara hoia iseenese ja oma laste jaoks. Ma olen ka koo-

lis käinud ja leeris olin kirikherrale esimene poiss, aga seda ei ole ma weel jumalasõnast kuulnud, et üks poiss peab saja rubla eest peremehele üle wiieteistkümne tunni päewas tööd tegema, et peremees pisikese Juulile, kui see mehele läheb, 1000 rubla kaasawaraks wõiks anda; Jukule üksord uus koht osta, mis oma 3 kuni 4 tuhat maksma tuleb, ja wana Anule ka weel mõni hea kopik lesepäiwe jaoks järele jätta! Ja, ja — see tuleb wist kõik suurest jumalaarmastusest! — Aga katsu ise oma wäest ka seda teha, ja siis ütle, mis sulaseelu maksab? Kui kõik see, et sulane sinu põllu sandileiwa eest peab ära harima, peaks kusagil jumalasõnas ülewal olema, siis on ta küll Oheliku Madise tarwis üksinda kirjutatud!“

Anton tõusis ülesse, tõmbas mütsi warnast ja läks ukse poole. —

„Meil on täna missionilugemine!“ — sõnas Madis waikselt nagu ei oleks midagi sündinud, „kas sa ei taha jumalasõna kuulda?“

Anton läks wilistades wälja. Oues kukkus ta suure häälega külapoiste laulu laulma:

Küll olen kosjas käind
Ja mõnda nalja näind,
Ei siisgi naist ei saa,
Mis wõiks ma kosida:

Mai liiga paks ja tige
Ja Anu must, kui pigi.i.i...
. . . ja nõnda kadus Anton.

2.

Peremees oli natukene ennatu, kui ta nägi, et Anton tema häid sõnu nõnda tühjaks pidas ja sarnast lorilaulu laulma hakkas.

Ta laia näo üle käis kerge häbipuna, siis lõi näo jälle tõsiseks, pani käed risti, ütles kõikide kuuldes: „Aitüma suure jumalale, kõht jälle seda korda täis!" ohkas südamest, ja nagu iseenesele rääkis ta: „Hukka läheb, hukka läheb see noormees: wanainimese õpetus on tühipaljas; aga — küll ilm õpetab!" — ja ohkas!

Teised lauasolejad ruttasid ka peremehe järel „aitüma!" ütlema ja laua äärest ära minema. Naised hakkasid toitu kööki kandma, mis ukse läbi toast lahutatud oli ja seal nõusid pesema. Kes laua äärde weel istuma jäid, olid wallasant Wokikeps ja lapsed, kaks wanemat: Jukut Juulit, kes koolis käisid, ja Hans, kellele õdet wenda lugemiseraamatust pilta hakkasid näitama, mida see juba ammu teistelt peale oli ajanud.

„Aga kas need nooremad kuulewad!" kinnitas Wokikeps, „kas nad kuulewad! Kes wanasti seda nägi?!"

„Anton on muidu hea poiss!“ rääkis perenaine Anu köögist walju häälega, et teised toas seda lahtise ukse läbi ka hästi kuuleksid. „Anton on päris hea poiss, aga ta tahab igalpool tark olla... Külap sihukene elus tirelit saab lüüa! Eks seal ole meie sauna Toomas, wa' Kiisk! Oi, missugune tore mees ta noorelt oli: uur kaelas, manisk ees, pikkade säärtega saapad jalas, et wõta kas müts maha! Aga nüüd — takka tirpis, kössis ja küürus, ja tuleb koju, siis peksab naist mis hirmus!“

„Neil peab ju päris nälg käes olema,“ aitas pere tüdruk Liisu kõrwalt. „Minewal nädalal sain Kiisa Juulaga kokku, ütles enese üsna hädas olewat; leib pidada otsas olema ja enne ei pea saama uut osta, kui homme, see on, pühapäewal wõi esmaspäewal...“

„Mis jutt see on!“ hüüdis perenaine Anu imekspannes. Alles said ikka meie käest ühe külimitu jahu, ja juba otsas?“

„Juula ütles, et peab otsas olema,“ seletas tüdruk häbelikult. „Ta ise oli nõnda ära lõppenud näoga ja ütles, et häda peab üsna käes olema: lehm olla ammugi kinni, lapsed tahawad süüa saada, anda midagi ei ole, päris nälg waraks!“

„Issand Jumal, püha ristike!“ ohkas Anu, „eks tapa wiimaks lapsed ära ja iseenese ka! Ei wõi nüüd niipalju, kui meile tulla ja rääkida, et

lapsed süüa tahawad? Ei tea, kes niisugusel korral teise ilma jätaks? Wõiks piimagi saada, meil juba Kirjak enne jõulu lahti ja Mustik läheb ka warsti! Aga ega ei wõi küsima tulla!"

„Sihukesed ju uhked," aitas Mari kõrwalt pada puhastades ja kõrnest lusika otsaga suhu pistes:

„Sihukesel on ju häbi paluma tulla!"

„Ja jaa" — aitas sant toast, „sihukestel on häbi paluda!"

„Kipute ikka mehele!" õiendas peremees Madis toast ja waatas tüdruku Liisu peale. „Ikka peremeest raske teenida, aga nälga on kergem näha?"

Liisu ohkas. Talle tuli meelde, kuidas ta käed minewal sügisel linakiskumiseajal lõhki olid ja werd jooksid, ja seda kõik 18 rublase rahapalga eest aastas, kõhutäie söögi ja mõne hilbaka eest, mis ta palgaks sai. Ta wõrdles sauna Kiisa Juulat enesega ja mõtles: „Aga ometi on tal neli last, mis rohkem wäärt kui kõik minu palk kokku!"

„Mis ta nüüd parem on," arwas Liisa, „ega see teenija elu siis just kuldne ka pole!"

„Kuldne ka pole?" poolis perenaine, „aga ega peksa ikka ei saa ja nälga ka ei näe!"

„Noh, ega igaüks Toomas ka pole!" wastas tüdruk wabandades.

„Eks Toomas ikka ole hull küll," aitas Anu sekka. „Ta saab wihaseks ja hakkab siis naist ehk last peksma, kas wõi lööb maha!"

„Ja ma olen talle seda mitu korda ütelnud," tähendas Madis toast, „et ta sarnast rumalat tegu ei tohi teha, aga ei aita! Ma pean ta kewadel siit ikka minema saatma!"

„Aga kust sa asemiku saad?" seletas Anu. „Nüüdsel ajal on kõrwalisi raske saada!"

„Raske saada?" naeris Madis, „Tooma sarnaseid on igaltpoolt saada, ja Ohelikul on hea saunakoht! Selle koha peal wõiks inimene rikkaks minna, aga kes paneb nende kõrwaliste inimestele aru pähä. Praegu mina? Mina ei tea, mis ajanappuse pärast teha, aga nemad? Nemad magawad, aega on neil küll, wedelewad nagu worstid! Ja kes on seal juures süüdlane? Mina wõin, et Toomas waene on?! Tee tööd," rääkis ta nagu iseenesele õpetuseks, „küll siis näed, et Jumala õnnistus ka tulemata ei jää!"

„Jah, eks tema õnnistab ikki, kes tööd teeb," poolis Wokikeps, nagu hääl metsast.

„Mina olen alati ütelnud, ja ütlen weel," õiendas perenaine köögist talitust lõpetades, „kes waene, see on ka laisk! Ei tea, kui inimene oma käsa, jalgu liigutab, ju ta ikka edasi saab! Aga kuidas sedasi wõib haljale oksale saada nagu praeguse aja noored teenijad ja kõrwalised? Saawad

suured palgad, aga paljuks neil järele jääb? Mitte midagi! Waata ikka: aasta lõpul juba palk ette wõetud."

Tüdruk Liisu pidi waikima, siis ütles ta aga: „Jah, kui teenijad teisest mullatükist oleksid loodud, kui pererahwas, siis ehk saaks ka läbi! Aga peretütar ostab omale siidirätiku, — teenija ka; peretütar käib wärwilise jaki kurgualusega, — teenija ka; ja waata — sedasi läheb kõik see raha, mis saadud! Paljuks teda siis saab?"

„Kes käsib nõnda uhked olla!" häsitas Mari. Liisale oli sarnane tõmbamine niisama wastu meelt nagu enne Antonile Madise targeldamine, aga ilma, et ta suurt seletama oleks hakkanud, ütles ta:

„Ei tea, mis pärdik see teenijagi on, et ta ennast teistmoodi peab riidesse panema kui peretütar?"

„Kust nemad peretütarde wastu saawad!" hüüdis Wokikeps toast.

Naised lõpetasid töö ja asusid kambrisse, kus nad olid söönud, sest peremees tahtis missionitööst lugeda. Ta oli kolmekuningapäewal kiriku juures käinud ja köstri käest lehe saanud, mis aga sel päewal lugemata jäi, sest pühapäewaõhtul pidi waremalt magama mindama, et järgmisel tööpäewal õigel ajal jalul olla. Sellepärast jättis peremees oma lehe ühes „Missionilehega"

ikka teise laupäewa jaoks, millal õhtust rohkem aega oli. Lugemiseaeg pidi ju teenijate käest tulema, et nende hinge kallal kosutawat tööd teha!

Köster oli lehte kätte andes juba Oheliku Madisele ütelnud: „Lugege see tähele panemisega läbi, seal on üks wäga südantülendaw ja ajakohane kirjatunnistus sees, ja tulge siis tulewal pühapäewal kirikusse, et oma andi ka Issanda wiinamäele ohwerdada!"

Oheliku Madis oli küll lugemise poolt, aga ohwerdamisega ei olnud ta just mitte nõus. Tema meelest oli see ikka natukene palju, mis nõuti. Kuid ta andis siisgi, sest wastutõrkumise arwas ta saadanatööks, kes tema südame kõwaks tegi nagu waraol, kui see Israelirahwa Egiptusest wälja pidi laskma. Ta andis ja ohkas, aga mikspärast ta ohkas, kas südamekalkuse ehk raha pärast, seda ta ei teadnud.

Ja homnepäew oli üks neist, kus jälle misjoni jaoks raha korjati. Õiguse järele pidi küll kolmekuningapäew see olema, aga koguduses oli moeks saanud, et köster kolmekuningas jutlust pidas, ja kirikherra abikogudusele jumalasõna käis kuulutamas. Nõnda wõidi alles järgmisel pühal misjonipüha pidada. Et ennast õieti ette walmistada, selletarwis tahtis Oheliku Madis „lehest" lugeda.

3.

Lehes oli sekkorral misjonitööst Indiamaal jutt. Keegi ilma nimeta asjatundja ehk oma nime häbenew ühe-tähe-tark rääkis elawal keelel Indiamaa suurt waimu-häda.

„Noh, lapsed," ütles Oheliku peremees, kui naised köögist kambrisse olid tulnud ja seal aset wõtnud, et misjonitööst kuulda: „noh, lapsed, pange nüüd raamat käest, seda wõite homme jälle waadata, ja kuulake, mis jumalasõna räägib!"

Pisukene Hans tõmbas näo natukene wingu, aga kui õde Juuli talle paar lahket sõna oli ütelnud, jäi ta esiti tõlbilt laua äärde seisma, jooksis siis ema juurde, pistis pea tema sülle ja jäi sinna sedawiisi wagusi seisma, kust ta natukese aja pärast jälle teiste juurde läks.

Jukut Juulit jäid laua äärde lambi juurde, kuhu ka isa asus. Ka Wokikeps arwas paremaks laua äärde walgesse nihkuda, nagu ta ise ütles: „Ma tikun ka walgema poole. Kuuleb paremini!"

„Isa, Poja ja püha Waimu nimel!" algas Madis peale.

Misjonilehe lugemisi hakkas ta ikka nõnda peale, nõnda nagu ta seda waimulikkude käest oli kuulnud, kui need oma toimetusi algasid. Niisugust hakatust pidas ta ilusaks ja kõlbuliseks. Ilusaks sellepärast, et nii kõik temast nähtud targe-

mad mehed algasid; kõlbuliseks, et selleläbi teistele head eeskuju anda, ja kõik töö Issanda nimel sünniks. Wõlgneb ta ka oma Issandale palju tänu! Talusulasena oli ta elu alganud. Paari saja rublaga Oheliku talu ostnud ja selle ka paari aasta jooksul peaaegu wälja maksnud, sest Issand laskis sel ajal linad just Madise kasuks, nagu ta seda kindlasti uskus, kõrges hinnas seista. Seda tundis Madis wäga hästi, sest oma wäest ei oleks ta iialgi niikaugele wõinud saada. Nüüd katsus ta küll ka kokkuhoidlik olla, aga pooltgi seda raha ei jäänud järele, mis enne. Selle wea põhjuse leidis ta noorte inimeste ulas elus, kelle peale taewas pahane ja nende kõrwal ka Madist nuhtleb.

„Tänane lugemine on meil siis," rääkis Madis edasi, „misjonitööst Indiamaal." Ja ta luges: „Armas, kallis lugeja! Täna tahan ma sind, kui sa seda lubad, waimus ühe kauge maale wiia, mis nimetakse India (Madis luges „Indiia") maaks. Jumal on seda maad wäga õnnistanud, seal kaswawad kõige paremad wiljad, kõige kallimad kiwid, nagu timmandid, smaragdid, (Madis luges ja weeris: „ismaraagid") toopasi kiwid ja muud selle sarnatseid wõime sealt mulla seest leida, ka kuld ning hõbe (Madis luges „hõbe") on seal igapäewane asi saada, aga mis seal mitte leida on, see on meie Õnnistegijat. Ja sellepärast peawad nad hukka minema. Selle rahwa teod on hirmsad, mis nad

teewad. Neil on seal wale prohwetid olnud, kes ennast kõrgemaks oma liha halpuses on seadnud kui Õnnistegija. Nad õpetawad rahwale küll ka Jumalast, aga oh hirmsat asja! Nad ütlewad, et inimene wõima oma enese tegude läbi õndsaks saada! Ja sellepärast katsuwad nad kõiki moodi oma liha piinata. Nad käiwad nende meelest püha kohtade peal rändamas, üks mees on suurt kiwi kotti selgas kandnud, et selle läbi oma hinge peasta! Aga see kõik on hirmus pettus!

Õndsad oleme meie, et meil kallis ewangeliumi walgus on paistnud! Aga sa waene India rahwas!

Nad on nii pimedad, et emad oma lapsi jõkke wiskawad, et Jumalat heaks teha. Iseäranis wilets on aga seal naiste käekäik! Mees on seal naiste jumal! Mehe nimi on seal nõnda püha, et naisterahwas teda mitte suhugi tohib wõtta; seda nime peab ta sedamoodi austama, nagu meie Jumala nime, wõi Juda mehed Jehowat. Mehel on aga täis jõud naiste üle annetud. Naine peab oma meest orjama, mees ütleb, et naisel on ühtegi aru peas! Naine peab seal kõik mehe töö ära tegema ja siis selle söögiga ennast rahuldama, mis mees oma laualt temale wõtab järele jätta. Meeste au on seal nõnda suur, et poeg wahel emale kõrwa pihta wõib oma rusikaga anda, teda sõimata ja rumalad sõnad temale ütelda, aga ema tohib oma laps mitte noomida, weel enam peksta.

Mõtle, armas, missugune hirmus rahwas, kes oma lapsele nii suurt woli wõtab anda. — Rikastel on aga luba terwe kari naist pidada. Juba nelja aastane paneb isa seal oma tütart mehele. Aga mis on seal siis naiste elu rikka juures. Üks hirmus asi järgest! Naised peawad seal ühes majas elama, kus jäle õhk ja lämmatanud luhwt aset wõtab. See tuba on nende wangi kamber. Ja kambril on üks wäikest wiisi tehtud aken seina sisse ja häda selle wõõra meesterahwale, kes julgeb oma pead sealt sisse pistma waatamiseks nende wangide peale! Isegi tohter tohib mitte haiguste korral haige naist waatama! Jah, hirmus, wäga hirmus asi on seal! Mõtle, armas wend, Issanda sees, kui sina seal oleksid ja oma armsa Liisat, wõi Leenat, wõi Juulat niisuguses põrgu onnis waataksid, mis wõtaks su süda sees teha? Kas ta ei hakkaks wiha pärast tuksuma, kui üks haamer wõtab taguda sepa peos alase pihta ja sa läheks ja tooks oma tütart, oma Liisat, wõi Leenat, wõi Juulat ja annaks neile suud ja nutaks pisarad, mis silma seest tahawad wälja tilkuda! Oh, armas Eesti ema; oh, armas Eesti tütar, oh, neitsi, oh lesk! Ja sina oled waba! ja oled inimene! Kes on sulle seda teinud? Ma hüüan: kuulge, kel kõrwad on kuulda, see kuulgu: Seda on meie kallis rsitiusk teinud oma walge lillega Saaronist! Sellepärast, armsad Eesti õed ja wennad, tänagem teda!

Aga mis aitab meie tänu üksi, kui sa käega ei wõta tahta adra külge kinni hakkama? Mis aitab meie ohkamine!? Tööle wennad! Waatage, mis wõtawad teised teha? Saksamaal on isegi wagad naised juba teele läinud, neile waestele armu õpetust wiima, neid saatana käest päästma! Kas sina halwem tahad olla?! Ei koguniste mitte! Eesti ema meel on ikka üpris helde olnud, Eesti isa käsi tugew abi andma!

Kui meie igaüks ühe poolegi kopikut anname, siis saab sellest niisugune suur summa, et meie rohkeste töölisi Issanda wiinamäele wõime läkitada. Tööle kõik! Ärge ütlege: las' teised tee-wad!! Aga kui Taewakuningas wõtab wiimsel päewal ütelda: Ei, laske teised taewasse, Eestlased ei saa! Mis siis on?

Ärge kuulge nende raipekullide kraaksumist, mis meie näppude ohwrid Issanda altari pealt oma häbemata nokaga, mis terasest on, ja mis üpris kõwer on, tahawad ära rööwida ja Juuda moodi wõtawad ütelda: „Mis tarwis on see raha raisk, seda wõiks waestele anda!“ Ma ütlen: need on Juudad, nad kukuwad maha ja lähewad oma uhkusest lõhki, ei — nad on teps maha kukunud ja lõhki läinud ja neil on hais juures, mis wissitist üpris hirmus on.

Küll Issand wõtab neid lüüa!

Oi, Issand on wäga wihane! Ta wõtab nendega kõwasti sõitleda. Meie peame uskuma niisuguse mehe kohta, et püha käsk selle sarnast keelab, on tema üsna ununud.

Kes Jehowa poolt on, need wõtku oma raha ja mingu, wiigu ja ärgu waatagu tagasi, et parem käsi ei teaks, mis pahem teeb!

Lööge tagasi, Juuda mehed, need raisakullid oma teras nokkadega meie ohwri kallalt, et neil sulgede puru taga on!

Ja kui sull pühapäewal su õpetaja ütleb: lõikust on palju ja lõikajaid wähe, siis tea, mis sul teha on ja ära pane oma süda kinni! Häda on suur: tulge appi! Aamen!"

4.

Selsamal ajal, kui Oheliku Madis „Indiiast" luges, walgustas pisukene plekklambikene saunatoakest, kus Kiisa Tooma perekond asus. See maja oli wanasti tõesti saun, nüüd ei olnud seal, peale sauna Tooma pere, keegi pesnud. Et maja wanasti ilma kiwi alusmüürita tehtud, siis olid alumised palgid sootumaks kõdunenud ja üksteise sisse wajunud, misläbi maja märksa madalamale oli langenud, nõnda et üsna küürakili sisse pidi minema.

Wäljaspoolt oli saunakesel wäga õnnetu, kaebaw-wilets nägu. Nagu mõni wana inimene, keda jooksjatõbi kurnab, kelle liikmed kokku kistud, selg küürus ja jalad kõwerad, nõnda seisis ta. Katuseks olid ärakatkenud, tolgendama läinud mitmeealised õled, nõnda et see mõnest kohast hall, walge, must paistis. Harja rõhusid kiwid, lauatükid ja puurondid, et tuul sealt wiimast õlenatukest ära ei puhuks. Siit ja sealt wahtisid roowilatid wälja, nagu otsalõppend hobuse küljekondid.

Seda wiletsam oli aga saun seespoolt.

Neli seina, nurgas suur labamoodi ahi — kõik läikiwad mustad nagu wiksitud saapad. Seina ääres pisukene laud, ühes nurgas wana kapi ilma lukuta, räsakil uksega, siin ja seal tolgendawad riidehilbud seina löödud naelte ja puuwarnade otsas, — see oli kõik maja ilu ja wara. Pisukene plekklambikene, mis suitsedes akna peal, mis kõigest waewalt paari ruutjala suurune oli, tuba walgustas ja teda kollakas-halli uimastawa uduga hämardas, andis majale weel kurwema jume ning ummustas tema kinnist õhku wänge lambiõli lõhnaga.

Niisuguse lämmastawa õhuga majas elas juba mitu aastat Toomas Kiisk naise Juula ja nelja lapsega — Sassa, Toodi, Robi ja Leeniga, kellest kõige wanem kaheteistkümne, kõige noorem waewalt kaheaastane oli. Toomas asus Ohelikul juba üle aasta,

maksis peremehele renti, tegi päiwi ja talwel käis ta wahel wäljas tööl, kui aga aega sai.

Toomas, kõwa töö-mees, püüdis peret kõigest jõust toita. Üks wiga oli Toomal: ta jõi wahel ja siis oli ta äkiline ja riiakas.

Naist Juulat tunti aga hädise inimesena, käis küürus ja pikalt; ta oli enese wiimase lapse ajal ära rikkunud. Sealt siis tuli, et Juula peretoitmises enam palju kaasa ei wõinud aidata, olgu et laste järele waatas ja süüa walmistas.

Kuid laste järelwaatamisega ja söögiwalmistamisega oli Juulal kõige suurem õnnetus. Nii wastik, kui see asi oli, nii oli ta ometi tõsi.

Juula oli laste wastu pehme ja järelandlik. Ja et ta ise seda arugi oleks saanud, olid need temast üle.

„Oh, Jumal, Jumalukene, on see meestesugu ka riiakas rahwas!" kaebas Juula alati, kui ta wahel poegadest jagu ei saanud.

Kui aga lapsed ta ära pahandasid, siis ajas ta kõik süü Tooma peale, kellelt lapsed kõiksugu rumalusi õppida. Juhtus Juula wahel neid nuhtlema, jooksid lapsed isa juurde, ja see ütles: „Waata saadanat, wõi tema tahtis sind peksa?! Oota, oota, küll ta saab!" — Poiste silmad hiilgasid, kui isa niisugust ülemeeleliſt juttu ajas. Nõnda läks lugu nii kaugele, et poisid suuremaks saades ema

enne sõimama, pärast koguni lööma hakkasid, sest isa ise oli heaks eeskujuks.

Kõik see aga ei ajanud Juulat nõnda mõtlema kui söögiwalmistamine. Lastega sai ikka weel läbi, kuigi wahel kisklemist ette tuli, aga mis pidi ta söögiga tegema, kui teda polnudgi walmistada?! Sügisepoole oli Juulal ikka weel wõtta, aga kui jõulud mööda läksid, lehm ka kinni jäi, siis oli häda suur. Seda suuremaks tõusis wiletsus, kui Toomas wahel tööle ei läinud, kodus sõi ja pärast kuhugile kadus ja mõneks nädalaks wiibis. Siis tuli nii suur puudus kätte, et Juula toare, Oheliku pererahwa juurde laenule pidi minema.

See õnnetus oli Juulal ka praegu käes. Jõulud olid wiimase wiinud, mis majas hamba alla panna. Toomas pidi peale uueaasta kohe töösse minema. Juula läks toarahwa juurde ja laenas suwise töö peale külimitu jahu. Peremees Madis oli küll ütelnud, et anda ei wõi, sest Toomas ei taha tööd teha ja minna teise kohta linu harima, aga kui Juula jumalakeeli paluma hakkas, lubas peremees, noomis aga Juulat, et ta Toomast ei walitse.

„Oh Jumal, mis mina teen, waata, et ise peksa ei saa," ohkas Juula ja silmad hiilgasid weest. „Kas seda kõik pidi tarwis olema!"

Juula walmistas leiwad, andis ühe Toomale, teise pani pojale kooli kaasa ja kaks jäid nelja inimese jaoks.

Toomas lubas küll warsti peale kolmekuningat koju tulla ja raha tuua, aga kolmekuninga päew oli ligi nädal möödas — ja Toomast polnud ikka weel. Juula katsus küll kokkuhoidlik olla, tõmbas leiwale iga päewa jaoks ristid peale, aga midagi! Leib lõppes näpu wahel weeretades otsa. Ta keetis leiwaleent taariga, aga lapsed sõid weel rohkem.

Juula sai pahaseks nähes, kuidas lapsed toitu hukkasid.

„Issand Jumal," pahandas ta laupäewaõhtul, mil toit üsna lõpukorrale oli jõudnud, „just kui näljased! No, õgige, õgige, küll tuleb peenikene pihku!"

„Ema, anna süüa; ema, anna leiba!" hüüdsid Toodi ja Robi. Leeni oli natukene waiksem.

„Ei ole!" kurtis ema, „isa, wõi Sassa tuleb koju, siis saate!"

„Anna kohe leibä—ä," karjus wanem, Toodi, wäga pahur ja riiakas poiss.

„Pea ometi lõuad!" äigas ema käega, kui Toodi ema käest kinni hakkas, „mine ometi, metsik, natukene kõrwale; sööb silmad peast nagu kaarnas! Kust ma sulle leiwa tõmban?"

Poiss sai eemalelükkamise pärast wihaseks, ta pühkis nina, mis tal talwe otsa tilkus, kuuekäisega puhtaks.

„Leiba anna, leiba anna!“ — hakkas ta korraga wirisema, kus juures ta wihaselt emale rusikaga külje pihta wirutas.

Ema haaras poisil kõrwast kinni ja raputas teda.

Poiss pistis suure häälega karjuma, kuna ta kahe käega kõrwast kinni hoidis: „Ema, sa, pagan, tõmmasid mu kõrwa peast ära — ä — ä!“

„Kas sa pead oma lõuad,“ põrutas ema, „just kui hundikutsikas! Ei tea, kust ma selle leiwa tõmban? Sähke, sähke, sööge, wiimane kild!“ Ja ema wiskas leiwapõhja poisi kätte.

See jäi küll wait, aga kaks pisemat hakkasid nüüd möirama: „Emä, ma tahan leibä — jälle—e—e!“ wingus Robi, ja Leeni nuttis nii, et wesi üle palede maha jooksis.

„Issakene,“ kaebas ema, kes oma jõu laste wastu wõideldes sootuks otsas tundis olewat, „et see Sassa ka ükskord ei tule!“ — ning astus uksest wälja waatama, kas isa ehk poeg ei tule.

Wanem poeg Aleksander ei olnud weel koolist kodu, ehk ilm küll juba pimedaks oli läinud. Ema hakkas kartma: ehk Sassa haigeks on jäänud? Ta lootis, et poeg koolist koju tulles leiba toob. Ikka oli ta poega õpetanud: Kui teised koo-

rikesed järele jätawad, siis sina korja nad kokku ja too kotis koju!" Need oleksid lehmale head olnud anda, aga hädaajal oleksid wõinud nad ka mujale kõlbada. Aga poiss ei tulnud!

Saunas möirasid lapsed edasi.

„Issand Jumal!" ohkas Juula. „Ärgu ometi keegi inimene mehele mingu, ja weel sellele, kes waene on! Muud ei näe, kui häda ja häda! Ja mis siis, kui haigus tuleb?"

Ta oli oma lastele ilusad nimed pannud lootes, et see aitab. — „Aleksander", „Theodor", „Robert", „Helene" — need pidid lastele midagi head tooma! Aga hea jäi tulemata.

Juula ei püüdnudgi lapsi just õpetada. Esiteks oli tal enesel segane, kas kõlbab last käskida ülejäänud kanikaid koju wedada wõi mitte, kui need olid teistest maha wisatud ja üle jäetud! — Kes oli Juulale selle kõik selgeks teinud? Ta oli niisama ülesse kaswanud nagu ta lapsed. Ja teiseks: oma ihu eest hommikust õhtuni sunnitud muretsema puudus tal aeg ja isu lastele midagi seletada, neid õpetada!

Ja siis tuli Toomas. —

Elu läks nüüd hoopis raskemaks weel. Waewalt sündis laps, kui Juula jälle põllule töösse pidi minema. Esiti wedas ta üht, siis kaht ja wiimaks kolme last enesega ühes, kes teda töö juures hirmsasti segasid, aega wiitsid ja surmani ära wäsi-

tasid. Juula nägi, et lapsed talle nuhtluseks, aga mitte õnnistuseks ei olnud, ja tihti, kui mõni neist haiglane oli, mõtles ta: „Anna küll Jumal patud andeks, aga ...“ — ta jättis lause pooleli ja luges nagu iseeneses „Issa meie“ palwe.

Elu oli Juulalt palju wõtnud, aga annud üksnes joodiku ja riiaka mehe, neli pahurat last ja jäädawa sisemise haiguse. —

Külm õues ajas tema otsalõppenud liikmed wärisema. Ta tahtis tuppa minna, kuid sinna oli wastik astuda: lapsed lõugasid ühtlugu suure häälega. —

Ta silmade ees, umbes weerand werst eemal, kõrgema mäeseljandiku otsas mustus Ohelikutalu, kust wirwendaw tulekene kumas. Juula ohkas. Ei kadedust ega wiha polnud selles ohkamises, ehk Juula küll perenaise Anuga ühes külas enne tüdrukuks olid olnud. — Ta oleks weel kaua õues seisnud, aga külm sundis tuppa minema.

„Hurjah, hundid tulewad!“ hüüdis ta järsku toa ust selja taga kinni wisates.

Lapsed kukkusid korraga wait. Kui nad aga ema näost nägid, et seal hirmu jälgegi polnud, hakkasid nad uuesti kiusakalt lõugama.

Ema kahwatanud nägu wälkus wihast; ta kannatus lõppes. Lapsed tundusid talle piinajatena ja korraga andis ta Toodile, kes kõige rohkem möiras, mööda kõrwu.

Poiss kukkus löögist nagu uimaseks, siis tõi ta aga pea järsku tagasi ja langes nagu pisukene kass ema kallale.

„Kurat, kurat, kurat...“ kisendas ta ja wirutas rusikaga ema.

„Tere õhtust ka siit maja rahwas!“ kõlas korraga jäme, pahane meesterahwa hääl kisendamise ja kära sekka. Anton astus sisse.

Mis sõda teil siis siin õige ees on?“ küsis ta. „Tulin ka teie peret waatama. Teie üsna kisute?!“

Lapsed waikisid. Ema oli pisut kohkunud, siis wõttis terwise wastu ja ütles: „Ei minu, nõrga naisterahwa, jõud küll enam aita! Kisuwad silmad peast wälja! Just wa' Tooma pojad! See Toodi on just kui kull! Ise waewalt kaheksa aastane, aga peksab wana inimese läbi!“

„Tohoo, Toodi!“ tõreles Anton. „Sa saad peksa!“

„Ise saad peksa!“ urises Toodi südametäiega.

„Ena poissi,“ pilkas Anton, „wõi annad mulle üsna naha peale?“

Ja ema käest küsis ta: „Mis talud teil siin jagada on?“

„Talusid kedagi! Aga poiste kõhud on tühjad: Toomas ära, leiba ei ole, riidlewad seal wiimase põhjakannika kallal!“

Anton jäi mõtlema. Talle tuli wist midagi

oma elust meelde. See oli niisama waene ja wilets olnud kui Juulalgi. Wäikselt oli ta ema kaotanud ja isa kolmeteistkümne aastaselt, kui ta poolteist talwet juba kihelkonna koolis oli ära käinud. Sellest ajast oli ta wööraid teeninud, küll paremaid päiwi lootnud, aga neid mitte näinud. Ta seljas seisid wäikene wend ja õde, kelle ülespidamiseks ta kõik oma jõu tarwitas. Eluraskused olid ka tema peale mõjunud, küll natukene teist wiisi kui Juula peale. Loomu poolest terane, hakkas ta ümbrusest warsti aru saama ja märkas pea, et elu mitte nalja asi ei ole. Oma waraselt küpsenud peas lõi ta omale ilmawaate, mis teda teiste, iseäranis Oheliku Madise meelest wastikuks, pahuraks tegi. Anton märkas seda ja see tegi talle head meelt, et ta ometi ühel teel ilmale kätte wõis maksta seda head, mis ta temalt oli saanud. Oheliku Madis oma raswase, jumalakartliku näoga oli Antonile alati wastu meelt olnud; iseäranis aga tema ohkamised teiste eest, mis kõik oma kasuks tehti. Madise wagadus oli Antonile jälk, sest et ta Madise wagadusest, peale sõnade mitte midagi muud ei näinud. Ja sellepärast katsus ta peremeest, kus aga sai, oma sõnadega nokkida. Madis ei pannud seda alati tähele, waid pidas oma pühaks kohuseks, niisugust hukkaminewat ilmalast õigele teele juhatada, mis Antonile aga palju nalja ja head meelt tegi.

„Kas Madis enam ei anna?" küsis Anton Juula ohkamise peale.

„Ta ehk annaks ka, aga mul on häda sinna minna! Wana wõlg alles maksa! Oh Jumal!" kaebas naine edasi, „ära sa, Anton, naist wõta! Ei sealt saa, peale wiletsuse, kedagi! Tööd ei saa teha; Toomas joob! Katsusin ka Üleaia Annale kedrata! Oh Issakene, kedagi! Nii suur walu südames mis hirmus! Lase pikali, aga kus need kaarnad: Ema, ma tahan seda; ema, ma tahan teist! Oh Jumal! Ei m'ust pole õige ühtigi enam!"

Selged pisarad wilksatasid üle Juula palede.

„Ema, ma tahan leiba jälle!" urises Robi ja waatas ema otsa.

Seal ei jõudnud Anton enam kannatada. Ta teadis wäga hästi, mis puudus on. Ta oli peale sauna oma uue westi selga pannud, millega ta minewal pühal kirikus oli käinud. Seal taskus oli tal pool rubla raha. Ilma et ta kaua oleks iseenesega wõidelnud, pistis ta käe westitasku, ja nagu häbelikult ulatas ta raha Juulale:

„Säh, siin on 50 kopikut; mine, too Madise Anu käest jahu ja keeda leent, et lapsed süüa saaksid."

„Ei, ei ma wõta üh," tõrkus Juula, „oh, millas ma selle hulga raha sulle ära jõuan maksa!" Aga see ütlemine oli enam kombe, kui tõe pärast.

„Wõta aga peale," kinnitas Anton, „küll Jumal maksab!"

„Oh, ole sa terwe, hea laps!" wastas Juula, ja ta otsalõpnud näo üle käis wärske naer, niisugune naer, mis tunnistab, et inimene weel julgeb elada, weel loota, weel oodata.

„Aga lapsed, olge nüüd wagusi! Ma lähen toare ja ostan jahu. Siis teeme tule ülesse ja keedame rokka, sööme kõhud täis ja lähme magama!"

Sarnane jutt ajas lapsed naerma...

„Ma wõin ju ka senniks siia jääda!" arwas Anton.

Juula läks.

5.

Pererahwas oli piiblitunni lõpetanud ja arutas Indiiamaa seisukorrast. Tükk näis kuulajate peale mõjunud olewat. Madis oli õige tõsiseks läinud, niisuguseks, nagu siis, kui keegi temalt raha tahtis laenata, aga kopikutgi anda ei tahtnud. Ta süda kiusas teda ja kohustas midagi ohwerdama. Ta oli koguni äritatud. Mari pühkis mitu korda lugemise ajal silmi; Anu nuuskas põlleotsa sisse nina; Liisu kuulas hoolega ja kui lugemises kõiksugu ohwritest ja kullidest räägiti, siis ohkas ka kõwasti; see wõis kole olla — maha kukkuda ja lõhki minna.

„Küll on seal aga ka wilets elada," arwas peremees Madis „Missioni lehte" käest pannes ja piipu toppima hakates.

„Wõi seal tohib laps ema sõimata ja lüüa?" imetles Wokikeps, kes ka piibu oli wõtnud ja tema kallal nohistas. Näha oli, et ta heameelega peremehelt tubakat oleks tahtnud, aga ei julgenud küsida.

„Ja jah, see tuleb sellest," arwas Mari, „et inimestel usku ei ole; „küll wõib seal halb elada olla! Ega neil ka wist kirikut ei ole?"

„Kust see kirik wõtta on, kui seal kõik püsti paganad on!" seletas perenaine.

„Aga ema," ütles pisukene Juuli arglikult sekka, „ema ae, siis on nad sihukesed nagu saunarahwas!"

Wanad inimesed waatasid üksteise otsa, pidid esiti naerma hakkama, aga kui ema nägi, et see ei lähe, sest Wokikeps wõiks teises peres rääkida, kuidas nemad oma lapsi halwasti kaswatawad, siis ütles ta kaunis kurja häälega: „Kas sa pea oma suu! Wõi wanainimeste jutu wahele rääkima!"

„Küll on aga terane laps!" imetles Wokikeps, „waata ikki, missugused sõnad!" ja waatas jälle piibu põhja.

Pisukune Juuli sai sellest nagu hoogu, et sant teda kiitis, ja ütles täis õigusetunnet: „Juku kuulis ja nägi ka, kuidas minewal suwel sauna Sassa

ema sõimas, aga niisuguse hirmus rumala sõnadega, et kole; ja kui ema Sassa kallale läks, siis sai weel lüüagi; ema lubas Toomale kaewata, aga Sassa ütles: „Las' ma kaswan aga suureks, siis saate mõlemad mu käest pooki!“

„Noh, mis sa neid räägid, need on ju päris hundikutsikad, waata ikka, need hakkawad wõõrale gi ninasse kinni, ei tea, mis oma weel rääkida!“ arwas Mari.

„Mis sa tobist wahid?“ küsis peremees, kellel halb oli sarnast juttu kuulda, et tema, ise kirikutalitaja, maa peal niisugused hullud lapsed.

„Siin ikki oli, ikki oli tubakast sees!“ wastas Wokikeps, „aga nüüd pole enam!“

„Säh, wõta mu kotist!“ Peremees ulatas tubakakoti sandi kätte, kes tänades ja õnnistades hakkas suitsuriista laadima.

Sandi õnnistamiseajal tuli saunaema sisse. Ta teretas arglikult, kui ta soojas toas nägi seda söönud perekonda, kes praegu ühe tähtsa asja üle nähti aru pidawat. Tal oli iseeneses halb neid jutu pealt segada.

Teretamise järele jäi ta wait, hoidis ukse äärde nagu soowiks ta silmapilk wälja minna, aga ometi ei tohtinud seda teha. Toas ei taltnud keegi juttu hakata. Peremees mõtles: „Kus sa hundist räägid, seal ta ka on!“ ja küsis,

kui keegi jutuhakatust ei teinud: „Noh, mis head siis saunaemal rääkida!"

Juula nagu häbenes ütelda, wastas aga segaselt: „Oleks pererahwaga natukene rääkida olewat."

„Eks räägi siis peale!" julgustas Madis, kuna ta käega sooja higi otsaesiselt maha tõmbas ja püskte külge pühkis.

Juula ei tahtnud peale hakata.

„Kas mõni salaasi?" küsis perenaine.

„Mis salaasja minul on?" ohkas Juula kibeda naeruga. „Ega häda anna häbeneda: Ma oleksin pereisa-ema käest natukene jahu palunud! Toomas ei ole weel kodus, ja lapsed tahawad süüa; lehm ei ole ka weel lahti!"

Oheliku Anu waatas Madise otsa, nagu tahaks ta sellele midagi meelde tuletada. Madise nägu läks õige laiaks ja tõsiseks, siis ütles ta rohkem järsuma häälega kui muidu: „Kas need jahud juba läbi kere on lastud, mis jõulu järele saite?" Ja et seda tõsist lugu kindlaks tunnistada, ütles ta otsa: „On teil aga ka lõõrid keskelt läbi tehtud!"

Juulal oli wastik sarnast ülemeelset juttu kuulda, siiski pidi ta rahul olema: häda ei anna häbeneda!

„Palju sa nüüd jälle tahad saada?" küsis ema.

„Et nii palju, kui wiiekümne kopiku eest saab?"

„Raha eest?" päris Madis uudishimulikult; ta heal läks natukene rõõmsamaks. „Aga wana wõlg?" küsis ta jälle kurjalt.

„Oleks hea olewat, kui pereisa kannatab!" rääkis Juula, mis tema keeles palwet pidi tähendama.

„Kannatab, kannatab?" urises Madis. „Kaua mina kannatan? Teie teete wõlga wõla peale; sööte, mis suud peas wahutawad; magate ja wedelete kodus! Mina pean tööd tegema, waewa nägema! Mina ei tea, kuidas kõik korda säädida! Mul jookseb juba kolm higi mööda selga maha, kui teie alles magate! See ei lähe, selle moega katsuge aga jüripäewaks uus koht muretseda!" — Ja niisama kurjalt küsis ta: „Kus Toomas on?"

„Toomas läks Laiapärale linu harima!"

„Kust sa siis selle raha said?"

„Mul oli weel wanast!" wastas Juula.

„Saunaema, kas Sassa juba kodu oli?" küsis Juku sekka.

„Ei olnud weel!"

„Ja juba pime!" rääkis pisukene Juuli kahjutundlikult.

„Sedasama tahtsin ma ka küsida: toalapsed, kuhu meie Sassa jäi? Ei tea, kas ta haige peaks olema?"

Toalapsed waatasid küsiwalt üksteise otsa.

„Siis jäi ta ehk kinni?“ küsis ema.

„Jah, koolmeister jättis ta enese juurde!“ wastas wäikene Juuli.

„Aga mis ta niikaua seal peaks tegema?“ päris ema.

„Ei tea!“ sõnas Juuli. Saunaemal oli piinlik.

„Kui palju ma jahu pean andma? Saunaema tahab weel midagi teha kah,“ küsis perenaine mehelt.

Mees arwas pisut ja pühkis jälle otsaesist:

„Mina arwan, et anda ei tule midagi ja wiiskümmend kopikut anna ka siia wana wõla eest!“

„Oh, kulla pai pereisä!“ hakkas Juula paluma, kuna ta wägisi wäljatikkuwaid pisaraid tagasi hoidis, „lastel ei ole midagi enam suhu pista! Ma maksan teile puha ära, ma teen kas wiisu- wõi pastlapaelu, kui perenaine tahab, aga lubage ikka! Ma läheks ehk Arule, aga mu süda ei luba, siis arwate, et kui raha on, siis toon mujalt, aga laenul käin siin!“

„Noh, palju siis wiiekümne kopiku eest jaab?“ arwas Madis, kes ka järel hakkas andma, enam häbi pärast Wokikepsu ees kui just heast tahtmisest. „Sitwärk maksab nüüd 9 rubla; wakk — kolm; külimatt 75 kopikut! — Siis anna talle

natukene rohkem, kui pool külimatti! Ja raha?" küsis ta kätt wälja sirutades.

„Siin on raha!" ütles Juula ja pani poolerublase Madise ette lauale.

Anu ja Juula läksid toast wälja.

„Mis sellel Sassal seal ees oli?" küsis isa Juku käest.

Juku waatas Juuli otsa ja kahtles pisut wastata.

„Ära hoia kedagi," kurjustas isa, „waata, et weel püksi peale ei saa! Tegite ehk mõne wiguri kahekesi walmis?"

„Ei, mina ei teinud midagi!"

„Koolmeister jättis Sassa sinna," seletas Juuli, kes jutustuse oma kätte wõttis, „nädala sees kadus Lehtmetsa Annil püülileiwa pullikene ära. Küll otsiti, aga kedagi ei leitud. Meie hakkasime hoobil koju tulema. Sassa wõtab oma peaaluse padja ligi ja tahab koju wiia. Meie olime juba mõni süld tee peal, seal kutsus koolmeister Sassa tagasi. Sassa pistis jooksma. Koolmeister järele. Wiimati sai teise koolimaja ukse-eest lepikust kätte, tõi kraetpidi wälja ja küsis: „Mis sul seal padja sees on?" Sassa ütles: „Ei kedagi!" — Koolmeister käskis patja näidata. Katsus teise kõik läbi ja ütles: „Aga mis kõwerad asjad siin sees on?" Sassa oli wait. Koolmeister kiskus padja lahti ja leidis leiwakanikad ja koori-

kesed seest. Ta sai wihaseks, sest lapsed peawad ju kõik koorikesed ja ülejäänud kanikad temale jätma, tema loomadele, ja kes ei jäta, see jääb kohe tema wiha alla."

„Sa oled waras!" ütles koolmeister.

„Ei ole!" wastas Sassa.

„Tule tuppa!" käskis koolmeister. — „Ja ju ta seal teda praegugi weel kinni peab."

„Siis Sassa ikka warastas Lehtmetsa Anni leiwa ära?" küsis isa.

„Ei tea!" arwas Juuli.

„Kes ta siis wõttis?" ütles Juku. „Tal polnud sellel nädalal muud ligi kui paljas leib ja natukene raswa, ja teised talle ka ei anna, sest ta on hirmus hull ja riiakas poiss!"

„Sassal pole wiga kedagi!" wastas Juuli, „aga ise olete temaga pool hullud! Ikka üks:

„Kiisa Sassal kilgid kõhus,
„Kiisa Sassal kakku netu!" —

Ja Juuli pidi juba nutma hakkama. „Ei, tea, mis teine seal peab tegema? Teete ise teisel südame täis; ei tea, mis Sassa peab tegema?! Annil kadus leib ära; kõik Sassa kallal:

„Sassa tahtis saksasaia
„Sassal tarwis pehmet leiba!" —

ja ise möirate kui hullud!"

„Sina ka!" kargas Juku Juuli peale, „seda ma ütlen: Sassa on waras ja karmantsik!"

„Pole hea üh!" arwas Madis iseeneses, „et see Juuli selle Liisuga na alati ühes on. See on Liisu temp, et Juuli nõnda sauna laste eest seisab!" Ta waatas kurjalt tütre otsa ja pani piibu põlema.

Ema tuli tagasi.

„See oli ikka asjata, et sa Juulale jahu andsid," rääkis Madis, „niisuguse wargapesale on tarwis tuli otsa panna!" — Ja Madis jutustas Sassa loo perenaisele, kindlasti arwates, et Sassa waras on.

„Wõib olla," arwas Anu, „Juula nuttis ja rääkis, et neil kõik otsas!"

„Küll ma kuulan asja järele," wihastas Madis, „ja kui koolmeister arwab, et Sassa waras on, lähewad nad siit mis wirinal: Oheliku Madis wargaid ei salli!" lisas ta kindlalt juurde.

„Ja jah," — aitas Wokikeps kõrwalt, „ei tea, kes wargaid kannatab!"

„Ja jah," — aitas Wokikeps kõrwalt, „ei tea, kes wargaid kannatab!"

Jutt pöördus aga warsti jälle India maa peale. Kahjatseti naiste seisukorda, ja Anu arwas: „Küll on hullud inimesed, panewad nii noorelt tütred mehele!"

„Eks ta ole üks hirmus asi!" kaebas Mari. „Need lähewad küll otsekohe põrgu! Mis sa arwad, kui praegu meie Juuli wägisi saaks mehele

pandud ja weel niisugusesse onni, kus kõik nii kole! Ei, selle üle peab süda küll haledaks minema!"

Mari hääl pehmenes.

Pisukene Hans tõstis pea ema rinnalt ja sosistas tasa: „Mali tädi nutab!"

„Jah, mis seal teha," arwas Madis, „eks igal maal ole oma hädad, ja eks igaüks kratsigu oma kärnad!"

„Aga meie kohus on küll aidata!" nuuksus Mari, „kuidas meie muidu ristiinimesed oleme? Mina annan homme kümme kopikut misjoni heaks!"

„Mina arwan, isa, et meie peaksime ka midagi andma!" tähendas Anu ja waatas mehe otsa.

„Aga kes minule annab?"

„Jumal!" wastas õde Mari ette heites.

„Ma arwan, et meie igaüks peaksime andma," seletas ema. „Raha on kallis asi, aga nagu sa lugesid, on häda suur! Ja Jumal annab meile jälle ega jäta oma lapsi maha!"

„Jah, ega tema teid maha jäta!" laulis sant pereema jutu järele. „Siitmaja rahwas on ju rikkad, ja rikkus tuleb Jumalast!"

Sant koputas piibu wastu pöidla küünt tuhast tühjaks.

Madis laskis suitsu suust. Raha seisis alles laual. Madis mõtles ja wõitles enesega;

sandijutt meeldis talle! Ta lõi silmad lahtise lehe, siis raha peale, ja ütles häält alla laskes: „Selle raha anname homme misjoni heaks!" — ja waatas Anu otsa. Anul oli selle üle wäga hea meel. Peremees sülitas.

Seal tuli ka Anton tagasi.

„Kus sina siis olid?" küsis peremees. „Jäid nüüd ilusast misjonisõnumist ilma!"

„Ma käisin misjonit tegemas!" wiskas Anton pahaselt wastuseks, kuna ta silmad raha peale langesid. Siis laskis ta enese raskelt ja ohates seina äärde asemele ja hakkas urisema:

„Küll on külas kümme nalja
Kümme nalja naljakamat..."

„Sul ikka oma koeralaulud!" wihastas Madis, „tõuse ülesse ja loeme õhtupalwe ära!" ega lasknud Antonit edasi laulda.

Anton ajas ülesse, et üleüldisest palwest osa wõtta.

6.

Silmapilk, kui Juuli koju oli jõudnud, pandi pada tulele, et rukkijahu rokka keeta. Oh, kuidas nüüd pisukene pere ema awitas. Toodi täksis kirwega peenikesi laasta kuiwa puualu küljest lahti, et nendega tulele hoogu anda ja pajale ruttu teha! Warsti oli ka saunakere täis suitsu, mis oma

wesihalli keele üle ukse pealmise paku ajas, kust ta ilusa ühetasase keeruga ülesse räästa alla puges.

Selsamal ajal tuli ka Sassa koolist. Tal oli süda wäga täis, ja ilma, et ta teretanudgi oleks ehk mingisugust sõna ütelnud, kiias ta tühja leiwakoti akna alla laua peale, sülitas ja wiskas enese siis mis prantsatas pikali asemele.

Pisukene Robi jooksis Sassa juurde ja hüüdis: „Sassa, Sassa, meie teeme lahulokka!" —

„Kasi minema!" wihastas Sassa ja lükkas Robi eemale.

Ema waatas kurjalt Sassa otsa. Kui aga see nagu surnu asemel põõnutas, küsis ta osawõtlikult: „Kas sa haige oled?"

Sassa ei lausunud musta ega walget!

Natukese aja pärast läks ema Sassa juurde, pani käe tema otsaesisele ja küsis weel armsamalt: „Kas su pea walutab?"

Pisukene Leeni küsis ka: „Kas Sassa pea walutab?"

Toodil ja Robil ei olnud aega Sassat waadata: need olid paja kallal ametis.

„Ära päri!" wastas Sassa läbi hammaste ja ajas ise kurja suust, „mu süda on nõnda täis, et ma sööks ta, naraka, ilma soolata ära!"

„Mis sul wiga?" küsis jälle ema, ilma et ta selle peale iseäralist tähelepanu oleks põõrnud, et poeg nõnda ilusasti suud oskas pruukida.

„Ma ütlesin sulle: ära päri! Pea suu ja anna süüa!“ käskis Sassa just nagu mõni wana inimene, kellel palju waewalist elu juba selja taga. Niisuguse wanamehe jutu pärast kiitis isa teda alati, ja Sassa katsus ka kõik wanameeste sõimu ja muud sõnad jutusse punuda!

Ema jättis poja rahule. Seda ei jõudnud Sassa aga just wälja kannatada, ja nagu iseenesele rääkides hakkas ta wanduma: „On aga see ka hobune! Just kui toa wana ruun! Ja sihukene peab ka au pärast koolmeister olema?! Just kui jamps!“ Sassa pani jälle wandesõna jutule kinnituseks.

„Mis ta suga tegi?“ küsis korraga Juula poolehoidlikult.

„Piinab just kui neegrit, saadan, niisugune!“ tõmbas poisijõmsikas edasi, ilma et ema teda oleks keelanud. Kuradi krae! Mina tema waras?! Nädal otsa piinab teist nagu timmukas! Ise läheb Tomingale külasse. Mina ootan, ootan: läheb juba pimedaks; kedagi! Wiimaks tuleb. Ta, wana ruunaunenägu, unetanud ära, et ma nurgas seisin! Tuleb sisse: „Oo, Sassi!“ ütleb narakas: „sa ikka alles siin! Mine nüüd koju; esmaspäewal õiendame lood ära!“ Aga seda ma ütlen: „Mina kooli enam ei lähe wõi löögu kas wõi maha!“ Ja poiss hakkas kiusakalt nutma.

Ema kuulas. Süda hakkas sees peksma. Ta tundis selgesti, et pojale ülekohut oli tehtud, muidu ei oleks see nõnda rääkinud.

„Ema, Sassa nutab!" ütles Leeni. Ka Toodit Robit jäid kuulama.

„Eks lõigand müda molu!" õpetas Toodi kõrwalt. — Sassa nuttis edasi.

„Mis sa lõugad, Sassa!" julgustas ema, „ise juba poolmeest! Mis sa karjud?! Räägi, kuidas lugu oli. Isa tuleb warsti koju, siis kõnele temale; küll isa näitab, mis see on — waeserahwa last jumalamuidu taga kiusata. Räägi aga puhas wälja."

Kui Sassa nägi, kuidas ema tema walust osa wõtab, — teisiti ei wõinudgi see olla, — sest ema teadis wäga hästi, kuidas waestelastega ja waestega maailmas ümber käiakse, — siis rääkis Sassa kõik ülesse, kuidas Lehtmetsa Anni rukkipüüli leib ära kadus, kuidas poisid teda narrinud; kuidas koolmeister teda wargaks pidanud; kuidas ta wastu ajanud, nurgas seisnud, koolmeister tema järele waritsenud, poissa waritsema pannud ja mis wiimaks laupäewal sündinud.

„Ja kus need koorikesed jäid, mis sa korjasid?" küsis ema.

„Koolmeistri mokas! Eks ta õgib neid nüüd!"

„Küll on aga kaarnad," arwas ema, „mitte leiwakoorukest ei tohi wõtta! Jumal teab ikka, mis

wiimaks saab? — Maa on peremeeste jagu, marjad ja linnud on sakste jagu, leiwakoorukesed, mis lapsed maha pillawad, on koolmeistri jagu, — eks hakka wiimaks loomaks: tusti maad, sügisel saad weel hästi süüa ja siis marsi laua peale! — Noh, kes selle Anni leiwa ära wõttis?" küsis ema lõppeks.

„Toa Juku wõi Ohelikuonu pai-poiss!" hirwitas Sassa. „Tema nahas ta on, aga kas minusugune tohib ütelda! Aga, las' ma saan suureks, küll ma talle, saadanale, näitan, kus põhjatuul!"

Ukse taga oli kobistamist kuulda. — Sassa pidas kinni — ja sisse astus Toomas, kott õlal.

„Isa tuli!" kisendasid Toodi ja Robi korraga, ka pisukene Leeni hüüdis: „Isa tuleb!"

Isa tuli koju ja tõi majasse leiba ja muud toidupoolist; aga teda nähti ka õige täis olewat. See paistis Juulale juba eemalt silma: Tooma nägu õitses nagu tuliroos; sammud olid segased; keel pehme, ja silmad kiiraasid salalikult naeratades.

Sinnasamasse, kus Sassa oma laewakoti oli kiianud, wiskas ka Toomas oma kandami, ilma et ta seal juures sõnagi oleks kõnelnud. Ta waatas saunas ümberringi ja kui ta kõik omal kohal leidis, istus laua äärde puu järjele.

Juula ei lausunud sõnagi, waid tegi kolde kallal tegemist.

Lapsed olid isa tujudega harjunud. Nad teadsid wäga hästi, et niisugusel korral, kui isa naeratawa näoga koju tuli, siis ta heas tujus ei olnud. Nad hoidsid eemale. Leeni nägu läks tõsiseks, waatas kord isa peale, ja siis hakkas ta ema sabast kinni.

Toomas köhatas. Juula lõi silmad Tooma peale: niisugune köhitamine ei tähendanud head. Siis ohkas ta eneses: „Oh Issand ja Jumal!"

„Soo-oh!" oli esimene sõna, mis üle Tooma huulte tuli; aga see tuli nii pilkawalt, nii põlgawalt. „Wõi sedasi wõetakse isa wastu? Lapsed, tulge teretage oma isa!"

Ükski laps ei liikunud paigast.

Nad juba teadsid, et isa neid niisugusel korral oma teretamisega otse waewas, kuna seda muil korril iialgi tarwis ei olnud.

See laste wastutõrkumine tõi aga alati riiu majja. Toomas hakkas wägisi nõudma, lapsed karjuma ja seda wihasemaks läks Toomas.

„Juula, tule siia!" käskis mees wihaselt.

„Mis sa tahad?" küsis naine hädalise wastiku häälega, niisuguse häälega, kust tüdimus wälja kõlas.

„Tule siia!"

„Heldekene, mitte sööki ei lase ka walmis teha, just kui meeletu!" Ja Juula jäi kõigi oma lastega paja juurde.

Juula wastutõrkumine ajas Tooma iseenesest. Ta teadis wäga hästi, et naine tema tujusid ja nende tagajärga teadis, aga ometi temale wastu pani, temale, kes noorel põlwel tore, eestkätt poiss oli olnud, kes hoopis parema naise oleks wõinud saada kui Juula oli, kas mõne peretütre ehk koguni koduwäiks minna! — Ja kas Juula seda ei märkanud, et tema just Juula pärast joob? — Ja nüüd see Juula, see pahandab teda, ei austa põrmugi, ei wõta teda wastu, seda Toomast, kes enese päris tubli mehe tundis olewat, keda peremehed heameelega linu harima tellisid! — Ainult Juula ei nähtud tema wäärtust tundwat. See ajas Tooma kopsu üle maksa.

„Ma ütlen, tule siia!" karjus ta metsikult.

„Mis sa ometi möirad?"

„Käi siia!" karjus korraga Toomas, ja ta silmad kiirgasid nagu wihasel kassil.

Jula jäi oma kohale.

„Ma tahan katsu, kas mul majas on weel mehe sõna wõi mitte?" Ma ütlen sulle weel üks kord: „Juula, tule siia!"

„Issand ja Jumal!" õhkas Juula, „just kui hull! Elab mitu nädalat kottu ära, siis tuleb koju nagu metselajas: möirab, karjub, peksab! Isa, pojuke, püha ristike, sa lähed ikka peast segaseks!"

„Oh sa kuriwaim!" wandus Toomas püsti karates, „wõi minu oma naine ei kuule minu

sõna! ütle mulle, kurat, mis kirikherra ütles, kui sa mulle naiseks tulid?" ? Ja ise wastas ta: „Naised, kuulge oma meeste sõna k õ i g i asje sees! Kas sa kuuled: kõigi asje sees kui oma isanda sõna! — Saad aru? Isanda... sõna!.. Sest naised on oma meeste meele — walla — all? — Ja nüüd sina, kurat, ei kuule?! Ma tahan katsuda?!"

„Mis sa katsud, wa metsloom!" hurjutas Juula ja seisis paigal nagu post. „Aga ju ta sulle ka ütles: — „Mehed, armastage oma naisi ja ärge saage nende peale wihaseks!"

„Wõi, kuramus, suud pruukima!" põrutas Toomas jalgu wastu maad ja kargas Juula kallale. Ta haaras tal juustest kinni ja hoopide wahele karjus tampides: „Wõi oma meest laste ees õpetama? Wõi õpetama?... Aga kas sa ei tea, et naised wait peawad olema... sest teile ei ole luba antud õpetada... ega meeste üle... walitseda... nagu kiri ütleb: „waid teie peate alamad olema... ega mitte mehe üle... walitsema, sest mees ei ole... õuna warastanud... waid naine!" Ta lõi talle pähä, selga, igalepoole, kus juures ta ise möiras: „Wõi sihukest luukonti peab mees armastama, ise nagu kärbes? Wat, kus sõnakuulmine; wat, kus meelewalla all olemine on!..."

Juula kannatas hoobid ilma suurema hääle awaldamata: oli nendega harjunud; ainult tasa

ja häbenedes kaebas ta iga hoobi all: „Ena, ena, mis hull teeb; ena, mis hull teeb!“

Lapsed karjusid kui ratta peal.

Toomas ei saanud aga Juulat weel maha tõmmatagi, mis harilikult ikka sündis, — kui Sassa asemelt ülesse kargas, isa turjast kinni haaras ja tema nõnda kõwasti tagasi tõmbas, et põlwili kukkus ja käed naise küljest lahti laskis.

Seda pilku tarwitas Juula, ja nagu tagaaetud metsloom jooksis ta saunast wälja.

Toomas oli selle uudise üle esiotsa üsna uimane ja kohkunud; kui ta aga näo selja taha lõi ja seal Sassat nägi, siis kukkus ta süda weel enam täis. Ehk küll joobnud ja wäsinud, ajas ta enese ruttu püsti ja tõmbas poisi sülle. Äge wehklemine algas poisi ja isa wahel. Teised lapsed karjusid kui pööraseb. Küll katsus isa poega kinni hoida, aga joobnud käed ei mõistnud niisugust elawat looma pihus pidada: Sassa rabeles lahti ja oli teisel pilgul ka saunast wäljas. — Selle aja sees oli Toomas puuistme kätte saanud ja kõigest jõust wirutas ta selle Sassale järele.

Pisemad lõugasid edasi. — Toomas oli juurest sibamisest üsna wäsinud. Wihaselt wahtis ta enese ümber, aga kui ta peale laste midagi seal ei näinud, laskis ta laste poole pool-kükakili, ajas suu pärani ja hakkas niisama täiest kõrist

kisendama nagu lapsed, kusjuures ta oma pead raputas.

Lapsed kohkusid ja jäid wait. Toomas tõusis püsti ja laskis enese wäsinult endise istme peale akna alla, laua äärde.

Ärritusest ja wõitlusest pojaga oli ta ära wäsinud. Weel rohkem mõjus aga tema peale see, et Sassa temaga nõnda oli ümber käinud. Ta hakkas arwama, et Juula salajas tema wastu lapsi hässitab.

„Hoidku aga ennast," ümises ta iseeneses, „ja oma nahka nüüd! Wõi juba mind peksma, isa maha tõmbama!"

Ta waatas laste peale. Need olid waikseks jäänud, kolde äärde kokku kogunud ja seisid seal hirmul ja kohkunult.

Laste ahastus ja hirm mõjus Tooma wiha peale tasandawalt. Ta nägi, kuidas lapsed teda kartsid, tema tugewuse ees wärisesid. Nii oleks pidanud Juula ka ülewal pidama, kui ta Tooma poolt armu oleks pidanud leidma! Kuid Juula ei teinud seda iialgi, rääkis wastu ehk ohkas nõnda, et Tooma süda täis kukkus.

Laste õnnetu nägu ja ahastawad silmad tegid Tooma meele haledamaks.

„Mis see Juula teile seal keedab?" küsis ta waiksemalt.

„Lahu-lokka!" wastas Robi ja pühkis nina.

Toomas wõttis koti laua pealt ja otsis sealt midagi.

„Tulge siia ja lööge isale laksu!" ütles ta juba kaunis lahedalt.

Kui ta aga nägi, et lapsed teda ikka kartsid, ütles ta kurjemalt: „No, tulge ikka, tulge! Ega ma teid ära ei söö!" — ja näitas koti suuaugust saia.

Häbelikult ja pool kartes astusid lapsed isa juurde.

„Noh, Leeni, löö laksu!" käskis isa.

Leeni pistis häbelikult näpu suhu.

„Wõta aga, hea laps, sõrm suust ära!" õpetas isa, tõmbas tütrel sõrme suust wälja ja ütles: „Wat sedasi; nüüd saab laps saia!" ja ulatas Leenile kopikuse saia.

See julgustas poissa, ja ilma, et Toomas neid oleks käskinud laksu lüüa, hoidsid nad oma pihud selleks walmis. Kui Toomas ootawat Toodit enese ees nägi, ütles ta: „Kuule poiss, pühi enne nina puhtaks, siis wõid alles saia saada!"

Kui kõik saiad kätte olid saanud ja neid sööma hakkanud, wõttis Toomas põuetaskust pudelitäie wiina ja hakkas selle korki pealt ära kiskuma. Punn oli aga nõnda kaela läinud, et teda wõimata oli kätte saada. Wiimaks leidis Toomas maast orgi, lõi sellega punni sisse ja rüüpas paar head lonksu.

Wiin mõjus. Toomas jäi ikka pehmemaks. Esiti pahandas ta, et lapsed sõna ei kuule, ähwardas Sassat ja ema maha lüüa, kui need sisse peaksid tulema. Kui aga Sassat emat ikka weel ei ilmunud, läks ta rõõmsamaks: ta nägi, et emat poega teda tõesti kartsid.

Toomas rüüpas edasi! Ta wõttis lapsed oma põlwile ja hakkas neile kõiksugu joodikujuttu ajama.

„Kas teie ka isa peksate, kui suureks saate?“ küsis ta silmi waewalt lahti ajades laste käest.

„Ei!“ wastas Robi.

„Miks sa ei anna Toomale tappa?“ küsis isa.

„Toomas lööb maha!“ wastas Robi.

See wastus oli Toomale meele järele. Ta lubas Robile mõisa osta, teda endaga ühes kõrtsi wiia ja pakkus lastele wiina, mida need ka katsusid.

Kui lastel saiad söödud, liuglesid nad ükshaawal isa põlwilt maha ja pugesid nurka asemele, kuhu nad ka warsti magama uinusid.

Toomas istus kaua aega weel laua ääres ja jõi wiina.

Nagu nägemisi näeks tõstis ta hallid silmad wahel lakke, lõi meelepahaga rusikaga wastu lauda ja pomises omale habemesse, kusjuures pea igakord alla wajus. Wist ei olnud ta wiha weel täiesti lahkunud. Aegamööda jäi Tooma peatõst-

mine, mis eemalt nagu kanajoomine paistis, ikka harwemaks, ja igakord wajus ta viimane pea ikka madalamale ja madalamale, ja jäi wiimaks norinal, pead allapoole hoides magama.

Seda pilku olid emat poega just waritsenud. Nad olid külma eest lehma juures hagerikus olnud ja sealt kordamööda waatamas käinud, mis Toomas lastega teeb. Kui ema nägi, et Toomas waiksemaks oli jäänud, läks ta süda kergemaks, ehk ta esialguses küll oli ütelnud:

„Minu pärast löögu ta nad kas wõi maha; saawad waewast lahti!“

Kui aga Toomas juba tükk aega enam pead ülesse ei tõstnud, ütles Sassa: „Isa on juba üsna wedel!“ ja emat poega läksid mõlemad sisse.

Ettewaatlikult wõtsid nad Tooma istmelt maha ja weeretasid ta nagu koti nurka laste kõrwa. Wana kasuka wiskas ema talle peale, mille all nüüd pere-isa sügawat ja magusat und hakkas noristama.

Selle järele asuti lauapealse koti kallale. Seal sees oli pudel wiina, tükk sealiha, pool pätsi leiba, rätiku sees toobi wõrra tangu ja mõni sai.

„Aga kus ta raha peaks olema?“ päris Sassa.

Mindi Tooma juurde ja otsiti taskud läbi, kust kott kolme rublaga kätte saadi.

Ema wiis liha ära, tangud ka, leiwa pani ta aga laua peale.

Kui kõik korda oli säetud, hakkasid emat poega sööma. Ema oli suure puuwaagnaga rukkijahuleeme lauale pannud ja nüüd asusid nad teineteine poole laua äärde ja hakkasid wedelat rokka helpima.

Mõlemate kõhud olid õige tühjad. Mõne lusikatäie järel küsis Sassa järsku:

„Kaua ma seda siin paljalt wihun? Lõika ometi leiba ka juurde!"

Ema ei tahtnud seda hea meelega teha, sest kauaks pidi poolest pätsist saama ning enne homset juurt ka ei saanud panna.

„Eks sa katsu niisama süüa!" wastas ema wastikult.

Sassa lõi oma pahased silmad ülesse.

„Oo —, wõi söö niisama?!" wastas ta kurjalt: „wõi söö niisama? Katsu, et sa leiba lahti saad! Nüüd ei taha leiba anda, aga isa käest ära joosta — oli hea küll?"

Sõnalausumata lõikas ema pisukese wiiluka lahti ja ulatas selle pojale.

„Ega ma su sant ei ole?" pahandas Sassa, „lõika ikka mehekanikas, mis sellest saab?"

„Sassa, teised tahawad ka!" tuletas ema meelde.

Sassa mõtles natukene.

„Lõika teist nõndapalju weel!" käskis ta uuesti, „mu kõht on hirmus tühi!"

Ema ulatas ohates neist niipalju weel poja kätte.

Poeg wõttis ta wastu, murdis esimese wiilukaga kokku ja laskis oma terawad hambad neist mõlemist korraga läbi.

Ema ohkas.

Natukese aja pärast küsis ta:

„Waata, kuidas ma sind ilusasti toidan! Kas sa mind wanalt ka sedasi ülewel pead?"

Sassa sõi edasi. Ema ohkas jälle.

Järsku küsis Sassa: „Aga kus sinu ema on?"

Juula ei wastanud midagi. Ta teadis, et see Sassal wäga hästi tuttaw on: wanaema asus walla waestemajas.

Ema söögi-isu kadus ära. Ta ohkas sügawasti ja pani lusika lauale.

Nõnda seisis ta küürus ja kahwatanud, nuuskas nina musta põlleotsaga ja waatas, kui poeg end täitis.

Kui Sassa oma kõhu täis oli söönud, läksid emat poega magama ja magasid niisama rahulikult nagu Oheliku rahwas, kes misjoni-tundi olid pidanud ja nüüd und waesest India rahwast, nende hirmsaist meestest, wiletsaist naistest ja ülekäte läinud lastest nägid.

7.

Kirik kubises puupüsti inimestest. Täna oli rahwast rohkesti kokku tulnud, sest täna pidi koguduse aastase seisukorra üle aru antama. Seda tehti küll harilikult uuelaastal, aga kirikherra oli selkorral haige olnud ja nõnda jäi aruanne tänase päewa peale.

Oheliku Madis oli oma Annuga täna ka kirikus. Täna ei olnud tema kord kirikus laulunumbreid ülesse säädida ja küünlaid põlema panna, sellepärast wõis ta julgesti, ilma eksitamata, kirikutalitajate pingis oma Annuga istuda ja rahulikult kuulata.

Kirikherra, noore-päraline Eesti mees, pidas mõjuwa jutluse misjonitööst paganate seas. Jutluse sisuks oli iseäranis naismissioni asi. Moodi-läinud mõistu-lausetega ja ilusõnadega kirjeldas ta paganate häda. Ta wõrdles kristlikku kogudust küll kündjatega, küll puusseppadega, pani kõnesse sala arwu seitset, pruukis mitmesuguseid wana-aegseid kõnekäända, et kuuljatele paganate häda paremini silme ette säädida, nende südametesse kaastundu äratada.

Kõne nähti ka mõjuwat: mõistulaused ergutawad enam inimese luule-wõimet, kaswatawad rohkem äritust inimese waimus kui labaselt wälja-üteldud sõnad, selgesti pihtakäiwad laused.

Oheliku Madis kuulas hoolega ja katsus kõigest wäest oma mõtet jutlusega sammu pidada. Juba kirikuteel oli ta süda eilse helde lubamise üle kipitanud. Ta tundis, et ta esimesel eilse kirjatüki ärituse mõjul palju oli lubanud. „Ja wõtku pagan Juulat," arwas ta eneses, „et see just 50 kopikat tõi! See on ju terwe kapital!"

„Kõik maksud on suured," mõtles ta edasi, „sissetulek on pisukene, ja selle 50 kopiku eest oleks wõinud palju saada: kewadel paar pange räimi Pärnurannast, — nendest oleks terwe heinaaja süüa saanud; — paar tubli parknahka pastlaid, — nendega oleks sügise otsa käia wõinud; — siis on need naised nii maiad wärwi peale — ja selle raha eest oleks poole poodi juba tühjaks ostnud!"

Ja ta südamesse tõusis mõte wähem anda: Ega's perenaine sellest midagi tea, kui ta 50 kopika asemele kõigest 5 wiskaks!" Kui aga jutlustaja nüüd waeste paganate häda tõesti suureks seletas, kuidas nad saadana wõrgus waewlewad, kuidas nad oma naisi sugugi ei austa; kui Madis nägi, kuidas Anu tema kõrwal silmi hõõrus ja lauluraamatul ümberolewa ninarätiku külge suud ja nina pühkis, ja kui kirikherra oli ütelnud: „Ainult Jeesuse käsu pilkajad, südamest ja kõrwust ümberlõikamata patuorjad, ainult need, kelle kohta Jeesus wiimselpäewal ütleb: „Ma olen näljas olnud ja

teie ei ole mulle süüa annud; mul on janu olnud, ja teie ei ole mind jootnud; sellepärast minge ära minust igawesse tulde, mis on walmistatud kuradile, sest kurat paneb niisuguse suure häda eest südame kinni..." kui jutlustaja oli hüüdnud: „Tulge appi!" ja inimesi üleskutsus, — iseäranis naismisjoni heaks andma, — siis tundis Madis, et ta tee peal wäga hirmsasti oli mõtelnud, et ka tema kallal saadan oma patu-wõrku kujub.

Ja juba kujutas ta enesele waimus silmade ette, kui hirmus see on, kui talle üteldakse: „Ma olen näljas olnud..." ning Madise mõttelõng kadus jutluse pealt, ja ta silma ees seisis korraga Juula, eilne Juula, seal tema toa nurgas, ukse taga ja oli leiba küsinud... Madise meelest oli see nii kole, wõõrastaw! Kuidas wõis Toomas oma perekonna nõnda kaugele hooletusse jätta, et Juulal leib otsa lõpeb!

„Aga see on see jumalakartmata elu," mõtles ta, „küll Jumal õnnistab seda, kes tööb teeb..." Ja jälle kõlasid jutlusesõnad ta kõrwu; jälle tuli eilne „lehe"-sõnum meelde, ja süda ütles, et see sugugi palju ei ole, kui ta pool rubla paganate kasuks ohwerdab. Tal oli iseenese üle hea meel, et kiusajast lahti sai, kes teda keelas head tegemast.

Kui Madis oma mõtetest lahti sai, kõlas kantslist edasi: „Tulge appi! Häda on suur!" — Köster hakkas ülewal oreli ees noodiraamatuid kohen-

dama ja registripulki lahti kiskuma. „Ajagem oma tuimus ja jumalawallatus enesest. Kui meie selles tuimuses edasi elame, siis pean ma ütlema: kui kusgil mujal wiimsepäewa märka ei peaks nähtama, siis on nad meie juures päewaselged! Eestlased toowad wiimaks wiimse-päewa wälja!"

Madise kõrwad kukkusid kikki, seda oli tema ka mitu korda ise arwanud, et nüüd enam ots kaugel ei ole: „Linad ei maksa midagi; wiljahinnad on pisukesed; isegi wõi eest saab peaaegu raswahinna, sedawiisi peab lõpp tulema! Noored inimesed elawad ula-elu, hobusewargus tõuseb suuremaks ja kirikherra kaebab kantslist, et usk pidada langema," arwas Madis.

Kirikherra läks nüüd kihelkonna aruande juurde. „Mul on häbi ütelda," rääkis ta pärast sündinute- ja surnutearwu lugemist, „kuidas meie rahwas on langenud: tänawu aasta on meil 29 ilmaisata last koguduses olnud."

Koguduse seas oli tõsist kohkumist näha. Madis ohkas, Anu ohkas ka.

Kirikherra tundis koguduse waimuliikumist, ja et hingede langemist selgemates wärwides seletada, ütles jumalamees kurjalt ja sügawa häälega: „Ma pean ahastusega ütlema: meie koguduses ei ole enam ühtegi õiget tütarlast!"

Emad waatasid üksteise otsa, nagu küsiksid nad: „Kas see on ilmsi, wõi unes?" — Neitsid

lõid silmad punastades maha; lööbi poistele oli see aga nõnda wõõrastaw, et nende näod hirwitama hakkasid.

Niisugune rumal naer äritas aga jutlustajat. Wiha täitis ta waga südant, ja järsult karjus ta: „Teie naerate?! Kurat naerab teie sees! Aga kuulge, mis teile kõigile häbiks on: „Ühel õnnetumal on selle aasta sees juba kolmas sünnitada, kellel isa ei ole ette tuua!"

Ahastuse ja imestuse jume lendas üle koguduse palge.

Jutlustaja sai sellest uut hoogu ja ta seletas edasi: „Meie oleme kadumise teel! Kui Jeesus ise siia appi ei tule, siis läheme meie oma kurjusest haisema: alaealiste seas kaswab patt; leeritüdrukute suust olen ma kuulnud, mille üle saadan rõõmu pärast saba wihub! Mõtelge inimesed, kui teil weel oma esi-isade weri südames woolab, siis peaks meil häbi olema elada! Nemad olid paganad ja nende seas ei tulnud mitte kombe-elu langemist ette, aga meie oleme ristiinimesed ja elame hullemini kui paganad! Meie paganast esiwanemad pööraksid endid hauas ümber, kui nad teaksid, missugused nende lapsed on! Häbi, häbi, häbi! Issand halasta!" Ja ta läks teiste aruannete juurde.

Oheliku Madis istus kui süte peal. Tal oli

niisugune tunne, kui perenaisel, kel lehm lüpsikutäie piima jalaga ümber lööb.

„Paganad elawad paremini!“ poolis Madis iseeneses, „meil on 29 ilmaisata last; kihelkonna neitside au on lõppenud; wald on waeseid täis, ja hiljuti oli koolmeister kaebanud, kui Madis oma poega kooli wiis, et kooliruumid olla pisukesed, toad külmad, Nugise Juhani tütar külmetanud enese magades ära ja saanud surmawa kopsuhaiguse“... Ja Madise silmi tuli jälle nende ende sauna Juula, see waene Juula, kelle poeg Lehtmetsa Anni püülipulli oli warastanud, teiste koorikesed kokku korjanud ja sellega kooliõpetaja wiha alla sattunud, see waene Juula, kes mehe käest peksa saab... Madis ohkas, Anu ohkas ka.

Ja Madis tundis, nagu oleks keegi 50 kopikut tema taskupõhja surunud. Kantslist kõlas aga Madise kõrwu: „Kurat käib ümber kui möiraja lõukoer, ja tema on, kes usu teie südamest riisub ja südame kangeks teeb. Usk on aga see, kes armastab. Ka teie armastus on pisukene: lauarahwa arw on wähenenud!“..

„Ja meie peame paganaid awitama!“ mõtles Madis, ja ta süda tundis iseeneses nagu rõõmu. — Aga seal ehmatas ta oma rõõmu üle. Eks see olnud südame kõwakspanemine, eks see olnud tunnistuseks, et kiusaja möirawa lõukoerana ta südame ukse ees waritseb!

„Leerilaste seas oli 6 warast!" kõlas kantslist.

„Küll on pöörane!" mõtles Madis.

„Ja kui teie tunneksite weel seda salapattu, mis õpetaja-herra kaebawa hingede käest kuulda saab, siis ohkaksite teie: „Issand jõua, Issand tule, Issand ära wiibi mitte enam!"

Madis ohkas, Anu ka!

„Aga kui meie nõnda kaebame ja ohkame," seletati edasi, „siis ta tuleb, ta tuleb meie juurde! Ja see ongi meie troost, milles meie wägewad oleme, mis aga paganatel ei ole, mispärast nad ka igawesti hukka peawad minema. Ja seda Issandat, kes meile kotka tiiwad wõib anda, millega meie patuporist wälja wõime lennata, teda neile wiima — see olgu meie püha kohus!" Jutlus oli lõpetatud. Oli kerget orelikella tilinat kuulda, siis lõõtsade ogamist ja koguduselaul hakkas peale. Oheliku Madisel ei olnud isu laulmiseks.

Tal oli iseenesega wäga palju tegu.

Ta süda ei tahtnud sellest tõotatud 50 kopikust lahkuda. Selleks otsis ta jutlusest põhjuseid. Aga parem hääl, kõige wähemalt pidas ta seda paremaks hääleks, soowis, et ta mitte ei peaks kahklema. Tema kahe waidlewa hääle kõrwale tõusis weel üks kolmas, kes raha Juulale ja tema lastele käskis tagasi anda ja wana jahuwõlga ka soowis wähendada.

Aga esimene, hea hääl, sai kõigi teiste üle wõimuse, sest Madis teadis, et kõike muud soowib tema kuri süda, kellel raha wäga armas oli.

„Ja, ja, Issandat neile wiima“... ütles Madise parem tundmus.

Tasa otsis ta rahakoti taskust ülesse, wõttis sealt lubatud anni wälja ja pani ta kasuka tasku, et wälja minnes ukse peal koti kallal nosimist enam ei oleks.

Ja kui ta kirikuuksest wälja astus, siis pööris ta silmad teisale ja laskis Juula käest saadud raha waskwaagnasse, mis tumedalt wastu kajas. Madis kuulis selles nagu Juula sõnu: „Et nii palju kui 50 kopika eest saab!“

Anu aga mõtles: „Mu Madis on tõesti üks wäärt mees! Ta ei waatagi oma anni peale: parem käsi ei pea teadma, mis pahem teeb!“

8.

Kiriku-alt poest mööda minnes läks Madis sinna sisse tubakat ja mõnda muud pisukest tarbeasja ostma.

„Oo, — Oheliku onkel!“ hüüdis kaupmehe sell, kui Madis poest wälja hakkas tulema.

„Mis on?“

„Kas lehte ka tellid?“

„Mul juba käib!“

„Mis?“

„Mu omaleht ikka!“ wastas Madis.

„Oot, oot,“ hüüdis sell, „säh, loe seda ka!“ ja wiskas Madisele ühe ilmaliku lehe pihku, „see on muidu-nummer!“

Madis pistis lehe tasku ja läks.

Kodus oli rääkimist wäga palju. Anu ja tüdruk Liisu panid wäga pahaks, et koguduse neitsisid nõnda olla teotatud; Mari arutas sündinuid ja surnuid, ja wiimaks läks jutt jälle misjonitöö peale.

Peremees Madis ei wõtnud jutust osa.

Teda nähti nagu mõne tähtsama asja üle järele mõtlewat, mille selgust tema kuidagi kätte ei tahtnud saada.

Paraja jutuajamise ajal wisati uks järsku lahti, sauna Sasja jooksis sisse ja hädaldas: „Toarahwas, tulge ruttu ja aidake meid! Isa tappis ema ära!“

Kõik kargasid kohkunult püsti. „Mis wiga?“ küsisid kõik, nagu ei tahaks nad Sasja küllalt selgeid sõnu uskuda.

„Isa hakkas jooma — jälle,“ nuttis Sasja, kus juures ta oma kriimustatud, pesemata silmi hõõrus, „tõmbas enese täis, ja siis riidlema. Tal jäi eila wõlgu. Ema oli aga wait. Hakkame sööma; sealiha ja tangupudru. Isa sööb liha suure pussnoaga, kellega ta teil enne jõulu sigu tappis; ma ei tea, mis neil seal oli; ema ütles paar sõna;

isa kargas ülesse; ema wälja!... isa winnas pussiga takka järele... ja emale kohe sisse! Werd, mis hirmus!... Tulge ruttu appi: tapab hull teised ka ära!"

Peale perenaise, wäikese Hansu ja Wokikepsu jooksid teised kõik saunare.

Juula oli pikali asemel, ohkas kangesti ja hoidis paljakswõetud õla üle sängiääre, mis haawast wäljatilkuwast werest ära oli määritud.

Nüüd ma suren, oh Jumal!" ägas Juula.

Lapsed nutsid.

Toomas ise istus akna all tooli peal ja pomises: „Ma tahan näidata, kelle sõna majas peab kuuldama? Tappa, kurjawaimule!"

Toarahwa tulekuga jäi lastekisa wait.

„Noh, Toomas," hüüdis Anton, „mis, sa oled wärsket teinud?"

Toomas lõi silmad ülesse ja naeratas joobnult nagu tahaks ta ütelda: „Ära narri, näed ise, mis sündis!"

Kui ta aga Madist teiste selja taga nägi, möiras ta metsikult: „Kurat, Madis!" laskis pea norgu ja sülitas.

Madis ei teadnud isegi, kas wastata ehk ei? Ta astus Juula juurde ja küsis osawõtlikult: „Kas on walus?"

Juula ohkas endist soodu edasi.

Selle aja sees oli Liisu wett saanud ja Antoni awitusel haawa pesema hakkanud. Madis ja lapsed waatasid kõrwalt. Kui kondiline, kui nälginud oli see õla, missuguse sinisetaiguline! Madisele tuli oma Anu käsi meelde. Ümmargune, lihaw oli see, üsna wärises, kui külge puudutasid! Ja selle nälginud õla käest oli ta wiiskümmend kopikut wõtnud ja Indiamaale saatnud! Madis tundis häbi enese üle. Aga ta surus selle alla! See oli ju jahude eest saadud ja misjoni heaks antud.

Haawapuhastusel nähti, et nuga õla mitte sügawasti ei olnud riiwanud. Juula isegi sai aru, et haaw kerge oli ja jäi oma oigamisega rahulisemaks. Toomas istus aga laua ääres, hoidis pead norgus ja sülitas aegajalt oma ette maha, kus juures ta pomises, millest selgemini aga „kuriwaim" ja „tappa tahab" wälja kõlasid.

Madis tahtis Toomaga taplema hakata, aga arwas paremaks waikida.

„Kui Toomas targemaks saab," ütles Madis lahkudes Juulale, „siis saada ta minu juurde!"

Juula ohkas ja ägas jälle waljumalt.

Kui pererahwas koju olid jõudnud, sündis jutt jälle mitmest asjast. Iseäranis kaewati Tooma peale ja kahjatseti Juula ja laste üle.

Peremehele oli aga nüüd kõik kõnelemine hirmus wastu meelt. Ta läks tahakambrisse, istus

sinna laua äärde akna alla ja hakkas uutse ajalehe nummert lugema, mis ta poest oli saanud.

Ta waatas üht ja teist tükki ja hakkas wiimaks „Wäljamaalt“ pealkirja all „Inglismaast“ lugema, sest Lõuna-Afrika sõda huwitas sel ajal Madist kõige rohkem wäljamaa asjust.

Lehes seisis: „Ka uuel aastal arwab Inglismaa Lõuna-Afrika sõda edasi ajada. Määratuma summa on see wendade sõda ristirahwa wahel juba ära söönud. Inglis-walitsus arwas esiti, et 500 miljoni naela sterlingiga (1 nael st. 10 rubla) läbi saab, aga nüüd on kaugelt üle ära läinud. Teatakse kinnitada, et sõda 2 tuhat miljoni naela on juba ära wõtnud. See wõib wäga wõimalik olla, sest riigi pea raha-wäljaandja ütles palatis, et iganädaline wäljaminek on 1 ja 1¼ miljoni naela sterlingi wahel, s. o. enam kui miljon rubla meie raha järele päewas! Ja inimesi on seal, nagu sõja minister Lansdoun teadustas, surnud: 664 ohwitseri ja 13.137 soldatit, ise haawatud peale selle. Inglaste kaotus meeste poolest on aga umbes 60.000! Selle aja sees läheb aga Inglise asumaades Indias katk ja nälg ikka suuremaks...“

Madis oli katkust ja näljast enne ka oma lehest lugenud.

Madis peatas lugemises ja mõtles. Ta waatas weel kord ja ütles siis imeks pannes: „Ja jah, see on wist õige küll, et Indiamaa Inglismaa all

on! Ja see maa raiskab sõja jaoks igapäew enam kui miljoni ära!"

Ta ohkas, nagu tahaks ta ütelda: „Ja sinna läks ka minu oma wett wedama!" „Issand ja Jumal!" mõtles Madis eneses, „kui need soldatid kõik Indiasse misjonäärideks oleksid läinud ja kõik see raha ka nendega ühes, mis siis oleks?!"

Ta kõrwus kõlas korraga saunapoisi endine „tulge appi!" — eilse misjonilehe „tulge appi?" ja kirikherra „tulge appi!" ja selle kolmekordse kaja sekka tümises tema anni tume kolks kiriku-waagnasse!

Wastu tahtmist wiskas ta lehe laua peale. Ta silmade ees seisis pealkiri: „Mõndasugust."

Madis hakkas ilma suurema isuta lugema: „Wäljaspool abielu sündinud laste arw on meie suurel kodumaal 107.000 — 117.000. Halb lugu on sellepoolest suuremates linnades. Seal on iga tuhande sündimise kohta 437 seadusliku abieluta sündinud. Uskude järele on see nõnda: katoliiklaste seast 1000 pealt 130, ewangeliumiusuliste seast 90, juutidel 6, muhamedlastel 3 ainumast."

Madis oli nagu pilwedest alla langenud. Weel kord luges ta wiimaseid arwa. Ta silm otsis midagi, aga seda midagi ei leidnud ta. Seal tuli talle meelde, et kirikherra oli ju ütelnud, et meie esiwanematel, paganatel, niisugust asja ei ole olnudgi.

Ta silmad otsisid edasi, ja seal seisis: „Ueleüldse peab ütlema, et aruande järel meie, kirstlaste, elu mitte ilusat pilti ei paku! Juuksed tõusewad püsti, kui kõik seda kuuleme, mis meie seas sünnib. Hukkaläinud naisterahwaste arw, keda inimesed loomadest madalamaks teinud, on meie riigis 100 tuhat!

„Oh, minu kallis Jumal!" mõtles Madis ahastuses.

Aga ta luges edasi: „Weel koledamaks läheb pilt, kui meie kuuleme, et neist ⅓ alla 16 aasta (12—16) on!"

Nagu oleks madu teda hammustanud, niisugust walu tundis Madis. Ta pea hakkas ümber käima, ta waatas välja.

Ta luges edasi: „Ja kes on neid inimesi nõnda kaugele wiinud? Üks pisukene jagu on neist elukombelikult wigaselt sündinud, nagu kuulus Italia teadlane Lombrooso tõendab; suurem jagu on aga kaasinimeste hooletuse, rumaluse ehk ka nälja sunnil....."

Madis jättis lugemise pooleli. Nagu wägisi tõusis tema silmade ette sauna Toomas, see joobnud Toomas, selle pooltapetud naine haawaga õlas, nende lapsed, keda wanemad ise hundi-kutsikateks ja põrgukassakateks kutsusid. Üliselgesti nägi Madis Sassa pilti, kuidas ta nutust ärahõõrutud silmadega, mis mustad ja räpased, tema toa uksel

ſeiſis ja nii wäga kohkunult ja äritatult kiſendas: „Tulge alla ja aidake meid!“

Juſt niiſama nagu Saſſa... Madiſele tuli järsku wanaaegne Miſjoni=raamat meelde, mida ta oma peremehel oli näinud. Selle kaanel ſeiſis pöl=wili muſt mees walge ſilmamunadega, käed riſti üleſſe tõstetud, ja pildi alla oli kirjutatud: „Tulge alla ja aidake meid!“... Juſt niiſama oli ka Saſſa karjunud, aga hoopis tõſiſemalt, hoopis loomuliku=malt, ſeſt muſt mees oli pildi peale wäga puhtalt ja kenasti maalitud!

Madis lõi ſilmad lehele.

„Aga inimeſed ei lepi mitte üksnes ſellega, et nad neid ſiin ſaadana wõrku weawad, nad müü=wad neid ſalaja wäljamaale, mis tarwis Inglis=maal, nagu Londonis ja mujal, koguni iſeſuguſed majad on, kõige raamatupidamiſega ja hinnakir=jadega!“

Ehk küll Madis pikawerega talupoeg oli, ſiisgi ei jõudnud ta nüüd oma ſiſemiſt walu tagaſi hoida, ja peaaegu kuuldawalt agas ta: „Oooo — Jeeſus, ſuure Jumala poeg! Mis hirmſad asjad meie ſeas ei ſünni!“

Ja jälle tärkas talle Inglismaa ja India meelde...

Sel ſilmapilgul tuli perenaine Anu tahakamb=riſſe ja ütles õige pahaſelt ja äriſikult: „Kuule iſa, ſa katſu ſelle Antoni üle ometi natukenegi wa=

litseda! See läheb päris ülekäte! Ninas kinni nagu koer! Sõnagi ei tohi ütelda, kui mitte kaks wastu ei saa. Meie rääkisime seal pühist asjust. Ma ütlesin ende Juulile: „Kui sa mehele ei peaks saama, siis wõiksid sa küll nais-misjonääriks minna!“ Ja mis tegi Anton? Ta ütles pilgates otsa: „Saunarahwa juurde!“ Kas see kõlbab? Peretütrele niisugune teotus, ja Juuli saab kõik aru, ega ta enam pisukene ei ole?“

Madise näo üle käis wihapuna. Naiste eilne nõuandmine, jutlus, juhtumine Juulaga, ajalehe tükk — kõik need olid Madise hinge peale nõnda mõjunud, et ta kõik oma endise rahu oli kaotanud. Ta sai wäga hästi aru, miks Anton nõnda oli ütelnud. Anton oli Madise walusamat kohta puudutanud. Pidi ta seda Antonile kätte maksmata jätma, sellele Antonile, kellel nõnda suur suu alati põigiti nina all oli? „Niisugusest suuresuuga poisikesest ennast narrida laska?!“ urises Madis ja tuli tuppa.

„Kuule Anton?!“ ütles ta kurjalt, „sina ära lööbi püha asjadega! Suu on sul küll põigiti nina all ja teisi mõistad sa küll pilgata?! Sul on nagu Juudal süda täis, — ja nüüd narrid sa pisukesi lapsi! Eks sa mine ise saunarahwa juurde! Meie ometi müüsime teisele, aga mis sina oled teinud, hirwihammas?!“

Madise suunurgad läksid pisut niiskeks, mis ikka siis sündis, kui ta palju ja wihaselt rääkis.

Teised toasolejad pidasid hinge kinni. Kes tohtis siis weel üitsatada, kui peremees wihane oli!

Antoni näo üle käis ka ärritusejumi. Nagu wägise surus ta oma meelepaha maha. Ta näost paistis, nagu ei tahaks ta midagi wastata, aga kui ta nägi, et Madis tema otsa wihaselt waatama jäi, nagu ootaks ta teiste kuuldes Antoni käest wastust, siis ei jõudnud sulane oma terawat keelt taltsutada, waid wastas waguſi, nagu küsides: „Ju sa said Juula käest minu wiiekümne kopikulise!"

„Sinu?" küsis Madis uskmatalt.

Anton ei wastanud enam midagi. Tal nähti sellestgi kahju olewat, mis ta juba ütelnud oli. Peremehele seletas aga see Antoni tagasihoidlik waikimine kõik. Talle kõlas, nagu oleks Anton ütelnud: „Pühi enne oma ninaalune puhtaks, siis mine teise õuet kasima!" Ta waatas esiti Antoni, siis Anu, siis läks ta waade Liisu peale, ja seal märkas ta pisut naerujälgi, mida tüdruk tagasi hoidis. Ka Wokikeps köhitas kahklaselt. Oleks Madis, mitte kirikukorrapidaja olnud, siis oleks ta tõesti kurja suust wälja ajanud, aga nüüd jäi see tegemata. Ta tahtis weel Antonile midagi ütelda, aga tal ei tulnud mitte midagi meelde, ei wariserlikku waga salmi ka mitte. Ta köhitas

wähe, tegi niisuguse näo, nagu ei usuks, nagu ei kuuleks ta Antoni wastust ja läks tagasi oma tahakambrisse.

Ta tundis, nagu oleks teda keegi just kui karjapoissi ninast wedanud, teda wana inimest ja ausat kirikuteenrit. See kipitas nüüd! Kuid praegune walu oli südames. Ta läks akna alla ja waatas wälja, nagu tahaks oma pahameelt ja asjata pähä tungiwaid uusi mõtteid lahutada, laiali ajada. Nagu kaks inimest oleksid ta südames töötanud, ja kohkudes aimas, et ta kuristiku kaldal seisab, kuhu kukkuda. Juba ammu enne olid Antoni sõnad nagu läbi une ta südame pihta koputanud ja seal tundeid äratanud, mis ta maha oli surunud. Nüüd tõusid need aga seda suurema jõuga.

Madise silmade ees laienes lumewäli nagu surnu waip. Talwine päike seisis juba weerul ja süütas weel kord laial lagendikul lamawad surnud lumekibemed põlema. Nende helk tungis Madise silmadesse, et ta tahtmata silmalaugusid pidi koondama.

Lumekibemete hüppaw sätendamine tõmbas Madise mõtted enese peale.

„Kena küll," mõtles Madis, „kuidas need hiilgawad ja särawad, kuid lund ei jõua nad soo-

jendada! Kõik, mis päikesest saadakse, wisatakse uhkelt ja kerglaselt laiali!"

Ta waade langes kesk õuet seiswa musta puupaku, witsaposti peale. Madis oli selle sinna ülesse pannud, et tema ümber wankrijuhtmeid wäända, kui need toas ahjus juba pehmeks paistetud. Talle tuli meelde, et witsa-posti ümbert lumi alati enne ära sulas. Minewal kewadel oli ta selle nähtuse põhjust Antoni käest, kelle peale ta praegu wihane oli, küsinud, ja see oli wastanud, mida Madis weel praegu mäletas: „Koolmeister rääkis korra," seletas Anton, „et kõik mustad asjad päikese soojust enesesse rohkem wõtawad ja sellepärast ise soojemaks lähewad!"

„Ja, ja," urises Madis, „päikese soojuse wõtab tema endasse, ei lase ühtgi kiirt edewalt wälja, läheb ise soojaks ja soojendab ka teisi!"

Madise meel läks nagu rõõmsaks.

„Missugune lihtne, aga ometi imelik tõde: mine ise enne soojaks, siis soojendad iseenesest ka teisi!"

Aga ta silmade ees sätendasid ikka weel need edewad lumekillud oma külma, uhke läikega. Madis pigistas silmad jälle koomale ja haigutas suure

suuga, nagu tahaks ta nende walgust enesesse tõmmata, seda alla neelata!

Ja unetades hakkas ta kiiresti aknaruudu pihta näppudega koputama, nagu ähwardaks ta neid kiirgawaid, surnud kristalla, nagu kutsuks ta õuest kedagi sisse! . . . .

(Lihawõtte pühil 1901.)